

Doi: 10.56737/2953-7843-2023.10-94

ԱՍՍՏՈՒՐ ՍԱՐՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՏՐԱՊԵՉՈՆՅԻՆ ԵՒ ՆՐԱ ՈՒՂԵԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻՒՈՒՆԻ ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ ԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ թիւ Ժ.

Յաջորդ թուականին շարունակուում է նոյն պահանջը՝ վերադառնալ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին: Ղուկաս կաթողիկոսի՝ Կ. Պօլսի պատրիարք Յովհաննէս Համադանցի վարդապետին, որ այդ պաշտօնում փոխարինել էր Զաքարիա Կաղզուանցուն, 1781 թուականի մարտին գրած նամակում կարդում ենք. «Այլ եւ՝ շնորհակալեցաք զսիրոյդ, որ զհաշիւն Գաղատիոյ նուիրակ Յովհաննէս վարդապետին տեսեալ էիր ընդ մեր նուիրակ Մինաս վարդապետին եւ Պետրոս վարդապետին, եւ զորպէսն մեզ գրեալ: Որում հաւանեցաք»¹: Կրկին Յովհաննէս պատրիարքին 1781 թուականի օգոստոսին ուղարկուած Ղուկաս Կարնեցու մէկ այլ նամակի նկարագրութիւնը բաւականաչափ լոյս է սփռում «կաթողիկոս-նուիրակ» որոշակի առումներով հակասական յարաբերութիւնների վրայ: Ըստ այդ նամակի, Յովհաննէս վարդապետն առանց կաթողիկոսի համապատասխան թոյլտուութեան մեկնել է Կոստանդնուպօլիս եւ այնտեղ վատնում է նուիրակութեան արդիւնքները: Ահա նամակի համառօտագրութեան այդ հատուածը. «Իսկ եւ յանձնարարութիւն վասն Մինաս եւ Պետրոս եւ Գալուստ վարդապետացն մերոց: Նաեւ զի Գաղաթիոյ նուիրակն մեր Յովհաննէս պետն Պօլսեցի անհամեմատութեամբն, թարց հրամանի սրբազան Վեհին գնացեալ էր ի Պօլիս եւ զժողովեալն վատնէր անդ: Գրեաց սմա ընդ մերայնոցն եւ մահտեսի Յարութիւն ամիրային՝ կոչել զնա առ ինքեանս եւ

¹ «Ղուկաս կաթողիկոսի կոնդակներ» (տե՛ս Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Դ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1899), էջ 236:

հարկել ի դառնալ ի սուրբ Աթոռս: Եւ եթէ չեկեսցէ, զհաշիւն առնուլ եւ յանձնել Մինաս վարդապետին՝ առ ի հասուցանել ի Սուրբ Աթոռս»²: Միեւնոյն ժամանակ կաթողիկոսը նամակ է գրում Յովհաննէս վարդապետին. «Թուղթ ի Պօլիս առ Գաղատիոյ նուիրակ Յովհաննէս վարդապետն գրեաց (գորմէ յիշեցաք ի վերդ ի թղթոջ պատրիարքին) կա՛մ վերադառնալ հարազատօրէն ի սուրբ Աթոռս, կա՛մ զնուիրակութեան հաշիւն անպակաս տալ նուիրակին մերոյ, որ անդ, Մինաս վարդապետին, // վերահասութեամբ պատրիարքին եւ մահտեսի Յարութիւն ամիրային, առ ի հասուցանել ի սուրբ Աթոռս»³: Նոյն թուականի դեկտեմբերին Կ. Պօլիս՝ Մահտեսի Յարութիւն ամիրային յղուած նամակի նկարագրութեան մէջ դարձեալ անդրադարձ է արւում նոյն նիւթին՝ «...եւ յանձնարարութիւն Մինաս, Պետրոս եւ Գալուստ վարդապետացն. եւ զի՛ զլալատիոյ նուիրակն կա՛մ յղեսցեն աստ, եւ կա՛մ զհաշիւն առցեն...»⁴: Նոյն 1781 թուականի դեկտեմբերին Ղուկաս Կարնեցոյ «Պօլսոյ նորոգ Պատրիարք եւ սուրբ Երուսաղէմի միաբան Յովհաննէս վարդապետին» յղուած մի ուրիշ նամակի համառօտագրութեան մէջ բառացիօրէն կրկնում է նոյնը՝ նախորդ նամակին տրուող յղման յաւելումով. «որպէս եւ մահտեսի Յարութիւն Ամիրային եւս գրեցաւ ի վերն ի 297 համարն»⁵:

Ի վերջոյ, շատ չանցած ի կատար է ածում կաթողիկոսի վերը նշուած պահանջը, եւ Յովհաննէս վարդապետին ուղարկում են Վաղարշապատ, քանի որ մինչեւ 1782 թուականի երկրորդ կէսն ընկած շրջանում Յովհաննէս եպիսկոպոսին արդեն տեսնում ենք էջմիածնում: Ամեն դէպքում, ինչպէս տեղեկանում ենք Ղուկաս կաթողիկոսի Կ. Պօլսի նուիրակ Մինաս վարդապետին հասցէագրած մի նամակից, Յովհաննէս Տրապիզոնցին 1782 թուականի սեպտեմբերի 19-ին դուրս է գալիս Մայր Աթոռից՝ ոմն Գէորգ աղայի մինչեւ Կ. Պօլիս ուղեկցելու նպատակով: 1782-ի սեպտեմբերի 26-ին գրուած նոյն նամակից պարզ է դառնում, որ «ծայրագոյն նուիրակ» Մինաս վարդապետը դեռեւս յուլիսի 27-ին գրուած նամակով խնդրել էր կաթողիկոսին՝ Գէորգ աղային էջմիածնից դէպի Կ. Պօլիս ուղեկցելու գործը վստահել Յովհաննէս վարդապետին: Կաթողիկոսը պատասխա-

² Դիւան հաշոց պատմութեան, նոր շարք, գիրք առաջին, Ղուկաս Կարնեցի, հատ. Ա. (1780–1785), աշխատասիրութեամբ՝ Վ. Գրիգորեանի, Երեւան, 1984, էջ 262:

³ Անդ, էջ 263:

⁴ «Ղուկաս կաթողիկոսի կոնդակներ» (տե՛ս Դիւան Հաշոց պատմութեան, գիրք Դ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1899), էջ 243:

⁵ Անդ, էջ 292:

նուժ է, որ իրեն նոյն խնդրանքով արդեն դիմել են «յԱստուծով զօրացեալ» Մկրտիչ եւ «Հովուեանց Զօպան» ամիրաները, որոնց նամակները ինքը ստացել է Յովհաննէս վարդապետի ձեռքով: «Որք (ամիրաները.-Ա.Ս.) եւ զայս եւս էին գրեալ թէ խնդրեմք՝ զի Յովհաննէս վարդապետին հրամայեցես բերել աստ (Կ. Պօլիս.- Ա. Ս.) զաղայն, զի որպէս առանց վնասուց յասուցեալ է յայդր, նոյնպէս առանց իրիք վնասու՝ նա կարէ զդա աստ հասուցանել. եւ այլն»⁶: Կաթողիկոսը, ներքուստ դէմ լինելով Յովհաննէս եպիսկոպոսի միջոցով Գէորգ աղային Պօլիս ուղարկելուն եւ տարբեր պատճառներ բերելով, փորձում է ամեն կերպ համոզել վարդապետին եւ պահել նրան Մայր Աթոռում. «Եւ մեր կամելով զի այսպիսի փոքր պատճառաւ Յովհաննէս վարդապետն մի ելցէ աստի՝ եւ կրեսցէ զծանրութիւն ճանապարհաց, վասն որոյ կոչեցաք առ մեզ. եւ ասացաք թէ՝ թէպէտ այսպէս են գրեալ, այլ մեք ոչ կամիմք՝ զի դու յայդ ծերութեան ժամանակիդ ի սրբոյ Աթոռոյս տարագրեսցիս, եթէ վասն աղային է գնալդ, մեք կարեմք ընդ հաւատարիմ գնացողաց հասուցանել զնա ի Պօլիս: Դու մնա՛ աստ. եւ որպէս մինչեւ ցայժմ շահեցեալ ես, այլ եւս շահիլոց ես ըստ քոյոյ արժանւոյդ»⁷: «Հաւատարիմ գնացողներից» կաթողիկոսը քիչ աւելի ուշ տալիս է Սբ. Կարապետի միաբան Արաբկիրցի Յարութիւն վարդապետի անունը, «զոր այժմ յղեցաք ի նուիրակութիւն Անկիւրիոյ»⁸: Փաստօրէն Յարութիւն վարդապետն արդեն 1782 թուականի սեպտեմբեր ամսի դրութեամբ Գաղատիայի նուիրակ էր կարգուել՝ այդ պաշտօնում փոխարինելով Յովհաննէս վարդապետին: Վերջինս չի ցանկանում մնալ Մայր Աթոռում, «այլ խնդրեաց աղերսանօք թէ՝ աղաչեմ զի հրաման տացես ինձ երթալ. նախ վասն աղային՝ զի անվնաս հասուցից անդ՝ որպէս նոցա խնդիրքն է, եւ երկրորդ՝ զի ես եւս ինձ յատուկ բան եւ հոգալիք ունիմ, որոց վասն գնալս յոյժ հարկաւոր է...»⁹: Ինչեւիցէ, Ղուկաս Կարնեցու համաձայնութեամբ Յովհաննէս վարդապետն ուղեւորւում է Կ. Պօլիս 1782 թուականի սեպտեմբերի 19-ին: Այդ մասին կաթողիկոսը յիշատակում է նաեւ Մինաս վարդապետին նոյն թուականի նոյեմբերին ուղարկուած նամակում. «Իսկ Տրապիզոնցի Յովհաննէս վարդապետն ընդ Գէորգ աղային ել աստի եւ եկն յայդկոյս՝ ի սեպ. ԺԹ., զորոյ երկարապէսն գրեցաք քեզ յառաջ քան

⁶ Անդ, էջ 437:

⁷ Անդ:

⁸ Անդ, էջ 438, 458:

⁹ Անդ, էջ 437:

զայս ի սեպ. Ի.Զ.»¹⁰: Սոյն նամակը նոր փաստ է աւելացնում Յովհաննէս Տրապիզոնցու կենսագրութեանը. մասնաւորապէս յայտնի է դառնում, որ Գէորգ աղային Կ. Պօլիս հասցնելուց յետոյ Յովհաննէս վարդապետը մեկնել է Թոխատի Առաջնորդութիւն: Արդեօք Զաքարիա պատրիարքը Յովհաննէս վարդապետին կարգել է Թոխատի (Եւդոկիա) առաջնորդ, թէ՛ նրան ուղարկել է Թոխատի Առաջնորդարան՝ այնտեղ հոգեւոր սպասաւորութիւն կատարելու: Ինչպէս գիտենք, Թոխատի առաջնորդը ենթակայ էր Պօլսոյ պատրիարքութիւնը: Ա. Ալպօյաճեանը մեզ հետաքրքրող ժամանակաշրջանում երկբայաբար Եւդոկիայի առաջնորդ է յիշում Թովմա վարդապետ Վանեցուն. «Հաւանօրէն Թովմա պաշտօնավարած պէտք է ըլլայ 1778–1784 թուականներուն միջեւ, թէեւ որոշ տուեալ մը չունիմ: Իր մասին ալ, ուրիշ տեղեկութիւններ չունիմ»¹¹: Գիտնականի սոյն վարկածի համար հիմք է ծառայել Պօղոս Կաղզուանցու «Գիրք պատմութեան» մի վկայութիւնը. Պօլսի Զաքարիա պատրիարքի կենսագիր Պողոս քահանան նոյն գրութեան «Տեառն Զաքարիա ազգասէր պատրիարքի կենդանութեան ստացեալ աշակերտքն յայտնին աստէն» վերտառութեամբ գլխում չափաբերուած խօսքով յիշատակում է Զաքարիա վարդապետի սաներին, որոնց թւում եւ Թովմա Վանեցի վարդապետին. «վանցի Թօմայն Եւդօկիայ դէտարի»¹²: Եթէ անգամ Թովմա վարդապետ Վանեցին եղել է Թոխատի առաջնորդ, մենք չունենք ստույգ փաստեր նրա՝ պաշտօնավարելու տարիների վերաբերեալ: Զի բացառում, որ 1782–1784 թուականներին Յովհաննէս Տրապիզոնցու գործունեութիւնը ամեն դէպքում ինչ որ կերպ առնչուել է Թոխատի Առաջնորդութեանը:

Միաժամանակ նոյն նամակից պարզւում է, որ Մայր Աթոռի եւ Անկիւրիայի նուիրակի միջեւ դեռեւս առկայ էին դրամական չլուծուած խնդիրներ¹³: «Իսկ՝ Անկիւրիոյ հին նուիրակ Յովհաննէս վարդապետին աղազաւ

¹⁰ Անդ, էջ 457:

¹¹ Ա. Ալպօյաճեան, «Պատմութիւն Եւդոկիոյ Հայոց», տեղագրական, պատմական եւ ազգագրական տեղեկութիւններով, Գահիրէ, 1952, էջ 660:

¹² Տէն Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Ժ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1912, էջ 212:

¹³ Մեր խնդրից դուրս է այստեղ անդրադառնալ նշուած խնդիրներին: Այդ հարցերին սպառիչ պատասխաններ կարելի է տալ միայն Յովհաննէս վարդապետի պատասխան նամակներին ծանօթանալու դէպքում: Այնինչ առայժմ հրապարակի վրայ են միայն կաթողիկոսների նամակները: Անկողմնակալ քննութիւնը անհնարին է դարձնում նաեւ այն, որ չի պահպանուել Յովհաննէս Տրապիզոնցու նուիրակութեան մատեանը: Յայտնի է, որ մեզ է հասել, օրինակ, Պօլսի նուիրակ Մինաս վարդապետի նմանօրինակ մի մատեանը

եւս զգրեալսդ յետ եւ առաջ՝ գիտացաք: Այսինքն զշտալն տալեացն, եւ առ քեզ մնալն թամասուկիցն¹⁴, եւ խալասին¹⁵, եւ ի Թոխաթ գնալն յԱռաջնորդութիւն: Ինքն եւս անտի գիր գրէ մեզ. այլ զտալեացն զոչինչ ասէ երկար, այլ այսքան միայն թէ՝ զտալիքս չեմ մոռացեալ, եւ տասնապատիկ հատուցանելոց եմ»¹⁶: Նամակի շարունակութեան մէջ արդեն տրոււմ են յատակ յանձնարարականներ. «Այլ դու որ որքան յայդ կողմունդ ես, մնասցեն առ քեզ այդ թուղթքդ զի եթէ հասուցէ առ քեզ զտալիսն, դու եւս տայցես զայդոսիկ ինքեան: Իսկ եթէ չտայցէ, իհարկէ բերելոց ես ընդ քեզ ի սուրբ Աթոռս եւ առ մեզ»¹⁷:

Մենք չգիտենք, թէ մինչեւ երբ է Յովհաննէս վարդապետը մնացել Թոխատում, բայց 1784 թուականին նրան կրկին տեսնում ենք Կ. Պոլսում: Նոյն թուականի սեպտեմբերին է վերաբերում Յովհաննէս վարդապետի անվան վերջին յիշատակութիւններից մէկը: Այդ ժամանակ տեղի ունեցած՝ Կիլիկիայի կաթողիկոսի ընտրութեանը եւ օծմանը վերաբերող դրուագով, ինչպէս գիտենք, աւարտւում է Մ. Զամչեանի «Հայոց Պատմութեան» վերջին՝ վեցերորդ գիրքը. «...Եւ կարգեցաւ ի տեղի նորա (Եփրեմ կաթողիկոսի.– Ա. Ս.) Թէոդորոս կամ Թորոս վարդապետ սսեցի. զորոյ զհանդէս օծութեան կատարեցին յամսեանն սեպտեմբերի ի Կոստանդինուպօլիս յեկեղեցոջ Սուրբ Աստուածածնի. ուր եւ գտան առաջիկայ վեց եպիսկոպոսունք, երկոտասան վարդապետ, եւ քսան եւ չորս քահանայք, ընդ որս եւ սարկաւագունք ինն...»¹⁸: Կ. Պօլսի Քումքաբուլի Մայր եկեղեցում

դրամական մուտքերի եւ ելքերի բաժիններով: Մատենանում արձանագրուած են տարբեր «կտակներ, նուիրատուութեան խոստումներ, անկտակ վախճանուածների յիշատակին արուած նուէրներ, նաեւ զանազան նուէրներ որպէս հոգեբաժին, որպէս սրբադրամ, որպէս զանձանակադրամ եւ այլն» (տէս ՄԱՄ, Կաթողիկոսական դիւան, թղթ. հմր. 3, վավ. 6):

¹⁴ Թամասուկ կամ թէմեսուկ (արաբ.) – մուրհակ:

¹⁵ Խալաս, խալասագիր (արաբ.) – արձակման կամ ազատման գիր:

¹⁶ «Դուկաս կաթողիկոսի կոնդակներ» (Տէս Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Դ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1899), էջ 458:

¹⁷ Անդ: Այստեղ կաթողիկոսը նկատի ունի Մինաս վարդապետի ակնկալուող վերադարձը էջմիածին՝ կապուած Կ. Պօլսի նուիրակութեան գործերն աւարտելու հետ: 1683 թուականի յունուարին թուագրուող մի նամակի նկարագրութեան մէջ կարդում ենք. «Թուղթ առ մեծին Պօլսոյ նուիրակ Մինաս վարդապետն զի եկեսցէ ի սուրբ Աթոռս, ըստ որում ի վաղուց էր աւարտեալ զգործ, եւ նոր նուիրակ երթալը անդ Իսահակ վարդապետն: Պատուէր յանձնել ի նա զամենայն հոգալիսն, եւ ինքն գալ, եւ այլ պատուէրք, որպէս ահա տեսանին» (անդ, էջ 488):

¹⁸ Մ. ԶԱՄՉԵԱՆ, Պատմութիւն Հայոց, հատ. Գ., Վենետիկ, 1786, էջ 878: Տէս նաեւ Ա. Պերպերեան, Պատմութիւն Հայոց, Բ. հրատարակութիւն, հրատարակութեան պատրաստեց Պ. Հովհաննիսեանը, էջմիածին, 2009, էջ 36:

սեպտեմբերի 6-ին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս է ձեռնադրում Թէոփորոս (այլ աղբիւրներում՝ Թորոս) Աջապահեանը (1784–1791)¹⁹։ Մ. Օրմանեանը՝ հիմք ընդունելով օծման արարողութիւնը նախագահած Զաքարիա Բ. Փոքուզյան պատրիարքի եղբօր որդու՝ Պօղոս Կաղզուանցի դպրի «Գիրք պատմութեան»²⁰ կենսագրական գրուածքից յայտնի տուեալները, առաւել մանրամասն է ներկայացնում կաթողիկոսի ձեռնադրման հանդիսութեան մանրամասները։ Կաթողիկոսական օծումը «Մաշտոցի» ծիսակարգի պահանջներին համապատասխան կատարող տասներկու եպիսկոպոսներից Մ. Օրմանեանը յիշատակում է հինգի անունները, որոնց թւում եւ նշում է Յովհաննէս Տրապիզոնցի եպիսկոպոսին. «Հինգ ներկայ եպիսկոպոսներն եղած են. Սահակ Փառակեցին՝ էջմիածնի նուիրակ, Աւետիս՝ Երուսաղէմի փոխանորդ, Գէորգ՝ Սսոյ միաբաններէն, Յովհաննէս Սեբաստացի եւ Յովհաննէս Տրապիզոնցի»²¹։

Յովհաննէս վարդապետի անվան առաջժամ մեզ յայտնի վերջին յիշատակութիւնը գտնում ենք նոյն Պօղոս Կաղզուանցու «Գիրք պատմութեան» գրուածքի վերջին մասում՝ «Վասն տեսլեան իմոյ» գլխի՝ Կոստանդնուպօլսի պատրիարք Զաքարիա վարդապետի մահուանից յետոյ թափուր մնացած պատրիարքական աթոռին յաւակնող եպիսկոպոսների ընտրութեանը վերաբերող հատուածում, որ տեղի է ունեցել 1799 թուականի մարտի 15-ին. «Բայց այժմ մնայ մեզ խօսիլ զընտրութենէն յաջորդի նորին։ Քանզի՝ յետ երկուց աւուրց դնելոյ զնա ի դիր հանգստեան, ապա գումարեցաւ ժողով ի սուրբ Աստուածածին եկեղեցին յամենայն էսնաֆէն»²², հանդերձ եպիսկոպոսօք, եւ քահանայիւր, եւ կացուցել ի մէջ ժողովելոցն զերիս եպիսկոպոսս, այս է՝ զտէր Դանիէլ արհիապանծ եպիսկոպոսն. զտէր Օհաննէս եպիսկոպոսն. եւ զփոխանորդ Պատրիարքին ննջեցելոյ զտէր Պետրոս եպիսկոպոսն, որոց միջի ընտրեցաւ ձայնակցութեամբ եւ

¹⁹ Կա տեսակէտ, որի համաձայն Թորոս Սսեցի Աջապահեան Ե. կաթողիկոսը մահուանացուն կնքել է 1796-ին (տե՛ս Պատմութիւն կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ (1441-էն մինչեւ մեր օրերը), գրեց Բաբգէն Ա. աթոռակից կաթողիկոս Մեծի տանն Կիլիկիոյ, 1939, Անթիլիաս–Լիբանան, էջ 530)։

²⁰ Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Ժ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1912, էջ 325–326։ «Գիրք պատմութեանցի» գրչագիր օրինակը, ինչպէս նշում է հրատարակիչը, Գ. Աղանյանցին տրամադրել է Մ. Օրմանյանը (նշ. աշխ., էջ 5)։

²¹ Մ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ, Ազգապատում, Կ. Պօլիս, 1914, մասն Բ., էջ 3174։ Հմմտ.՝ Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Ժ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1912, էջ 326։

²² «էսնաֆ» (թուրք.) – ա. արհեստավոր, բ. արհեստակից, գ. արհեստավորների դաս, դ. միջին դասակարգի մարդ։

համահաւանութեամբ բոլոր ազգին Դանիէլ սրբազանն ի պատրիարքութիւն, ըստ այնմ թէ ձայն բազմաց ձայն Աստուծոյ...»²³: Հնարաւոր է, որ վերելում յիշուած «տէր Օհաննէս եպիսկոպոսը» նոյն Յովհաննէս Տրապիզոնցի վարդապետն է: Ի թիւս այլ փաստերի, ասուածի վկայութիւններից կարող է լինել նաեւ այն, որ Պօղոս Կաղզուանցին Յովհաննէս վարդապետի անունը այստեղ գրում է նոյն կերպ՝ «Օհաննէս եպիսկոպոս», ինչ որ Թէոդորոս Աջապահեանի ձեռնագրութեանը վերաբերող դրուագում, որտեղ ընդամէնը յաւելում է «Տրապիզոնցի» մականունը՝ «Օհաննէս եպիսկոպոսն Տրապիզոնցի»²⁴: Հաւանականութիւնից զուրկ չէ այն վարկածը, որ յատկապէս պոլսահայ եկեղեցական շրջանակներում որոշակի հեղինակութիւն վայելող Յովհաննէս Տրապիզոնցին իսկապէս մասնակցած լինի պատրիարքի ընտրութեանը՝ որպէս պատրիարքի թեկնածու: Միւս կողմից՝ Յովհաննէս վարդապետի առաջացած տարիքի փաստը թոյլ չի տալիս մեզ անելու նման պնդում:

Այսպիսով, եթէ ամփոփելու լինենք վերելում շարագրուած նիւթը, կարելի է ստանալ Յովհաննէս Տրապիզոնցի վարդապետի կենսագրութեան հետեւեալ ժամանակագրական պատկերը.

1720 – ական թուականների սկիզբ – ծնունդ է Կ. Պոլսում,

1750 – տեսնում ենք Տրապիզոնում,

1755 – տեսնում ենք Աստրախանում, որտեղից երկու նամակ է գրում՝ ուղղուած Դազար եպիսկոպոսին,

1758 – Աստրախանից վերադառնում է Էջմիածին, որտեղ Յակոբ Շամախեցի կաթողիկոսը նրան եպիսկոպոս է ձեռնադրում եւ կարգում Հնդկաց նուիրակ,

1761 – Էջմիածնում մասնակցում է միւռնօրհնութեան արարողութեանը, դուրս է գալիս Մայր Աթոռից՝ ճանապարհ ընկնելով դէպի Հնդկաց երկիր,

1762, յունուար 20 – դուրս է գալիս Բասրայից,

1762, մարտ 12 – հասնում է Բանդար Սուրաթ,

1762, ապրիլ 24 – դուրս է գալիս Բանդար Սուրաթից՝ ուղղութիւն վերցնելով դէպի Կալկաթա,

²³ Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Ժ., հրատ. Գիւտ քահանայ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1912, էջ 346–347:

²⁴ Անդ, էջ 326:

1762, հունիս 23 – վաթսուներորդի նաւարկելուց յետոյ, Կալկաթայի մատոյցներում նաւը խորտակուում է,

1762, յուլիս 8 – տասնեօթ օր նաւի վրայ մնալուց յետոյ, դուրս է գալիս ցամաք,

Վարդավառի շաբաթապահի ուրբաթ օրը – գտնում են Սրբալոյս միւռոնը,

1762, օգոստոս 16 – քառասուն օր ջունգլիներում մնալուց յետոյ անգլիացի զինուորականները գտնում են նաւաբեկեալներին,

1762, օգոստոսի 22 – վեց օր իր մօտ պահելուց յետոյ անգլիացի հազարապետը Յովհաննէսին եւ նրա խմբին ուղարկում է իր նստավայր Պաղրգանջ գիւղաքաղաքը,

1762, օգոստոսի 24 – հասնում են Պաղրգանջ գիւղաքաղաք,

1762, սեպտեմբերի 1 – ութ օր Պաղրգանջում մնալուց յետոյ ուղեւորւում են Դաքա,

1762, սեպտեմբեր 4 – հասնում են Դաքա,

1763, յունուարի 15 – Սեյդաբադում գրում է իր յայտնի նամակը՝ ուղղուած Յակոբ Ջուղայեցի կաթողիկոսին,

1763, մարտի 28 – հասնում է Կալկաթա քաղաք,

1763, յուլիս–օգոստոս – Բազրեւանդում Յովհաննէս Տրապիզոնցու նամակը ստանում է արդեն Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսը,

1763, սեպտեմբեր 18 – Սիմէոն Երեւանցին էջմիածնից գրում է պատասխան նամակ՝ ուղղուած Յովհաննէս եպիսկոպոսին,

1766, հոկտեմբեր – վերադառնում է Մայր Աթոռ՝ աւարտելով նուիրակութեան գործերը Հնդկաստանում,

1767, օգոստոս – Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսը Յովհաննէս վարդապետին կարգում է Ռումելիայի նուիրակ,

1768, յունուար – դուրս է գալիս էջմիածնից՝ Ռումելիայի նուիրակութեան գործերով,

1769, նոյեմբեր – տեսնում ենք Կ. Պոլսում, Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսը նամակ է յղում Յովհաննէս Տրապիզոնցուն,

1770, յունուար, 19 – Կ. Պոլսում գրում է իր երկրորդ մեզ ծանօթ նամակը՝ ուղղուած Լազար եպիսկոպոսին,

1773 – ենթադրաբար աւարտում է նուիրակութեան շրջանը Ռումելիայում, որից յետոյ կարգում Գաղատիայի նուիրակ,

1774 – ի սկիզբ – յիշում է որպէս Գաղատիայի (Անկիւրիա) նուիրակ,

- 1775, օգոստոս – կրկին անգամ կարգւում է Ռումելիայի նուիրակ,
 1779, ապրիլ-մայիս – դադարում է լինել Ռումելիայի նուիրակ,
 1780 – նորից յիշում է որպէս Գաղատիայի նուիրակ,
 1782 – ի առաջին կէս – վերադառնում է էջմիածին՝ աւարտելով Գա-
 ղատիայի (Անկիրիա) նուիրակութիւնը,
 1782, սեպտեմբերի 19 – դուրս է գալիս էջմիածնից՝ Գէորգ աղայի հետ
 ուղեւորուելով Կ. Պօլիս,
 1782, նոյեմբեր – Պօլսից մեկնում է Թոխատի (Եւդոկիա) Առաջնոր-
 դարան,
 1884, սեպտեմբեր 6 – Կ. Պօլսի Ս. Աստուածածին մայր եկեղեցում
 մասնակցում է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Թէոդորոս Սսեցի Աջա-
 պահեան Ե.-ի ձեռնադրման արարողութեանը,
 1790 – ական թուականներ – հաւանաբար կնքում է իր մահկանացուն
 Կոստանդնուպոլսում:
 Ստորեւ հրապարակում ենք Յովհաննէս Տրապիզոնցու Ուղեգրու-
 թեան՝ Երեւանի Մ. Մաշտոցի անուան մատենադարանի հ. 618 ձեռա-
 գրում առկայ օրինակը (Ա. տարբերակ)՝ համեմատութեամբ մինչեւ այժմ
 հրատարակուած չորս տարբերակների՝ Բ. տարբերակ – «Բազմավէպ»,
 1857, փետրուար, Գ. տարբերակ – «Բազմավէպ», 1883, հոկտ., նոյ.,
 դեկտ., Դ. տարբերակ – «Ծաղիկ», 1904, 10 նոյեմբեր, թիւ 5, Ե. տարբե-
 րակ – «Բիւզանդիոն», 1904, հոկտեմբեր 23, թիւ 2466 (հատուածական
 հրատարակութիւն):

**Թուղթ ի Հնդկ[ա]ց կողմանցն նուիր[ա]կ տրապիզոնցի զՅօհ[ա]ննես
վ[ա]րդ[ա]պ[ետ]իս զոր գրե առ շամախեցի զՅակոբ կ[ա]թողիկ[ո]սն.**

**եւ որոյ իսկ գաղափարէն եփրեմ արեղայս
աստէն օրինակեցի¹:**

Ա[ստուա]ծընտիր եւ սրբ[ա]զն[ա]կ[ա]տ[ա]ր տ[եառ]նդ²
զՅ[ա]կ[ո]բ[ա]յ վեհ[ա]պ[ետ]ի³ ամ[ենայն] Հայոց. անյագ ըղծի⁴ եւ հրակէզ սիրով երկր-
պագութիւն մ[ա]տուց[ան]եմ ս[ուր]բ գարշ[ա]պ[ա]ր[ա]յց:

Այս է պատմութիւն մերոյ անցիցն որք պատահեցան մեզ թէ ի մէջ ծովու եւ թէ ի
ցամաքի⁵:

Որ եւ բ[ա]զմ[ա]ւ խոնարհութեամբ⁶ այժմ շնորհալու⁷ բանս՝ սկիզբն
ար[ա]րե[ա]կ համառօտ[ա]բ[ա]ր պատմեցում զամ[ենայն] անցսն մեր մի ըստ միոջէ⁸:
Արդ⁹ թէ ո[ւ]ր[ա]յ[ի]ս թագմադիւմի վիշտք եւ նեղութիւն¹⁰ եւ կամ ո[ւ]ր[ա]յ[ի]ս մահադիւմ
վտանգք եւ սարսուռի պատուհասք եւ ձախողակի¹¹ փորձութիւն¹² եւ եկե[ա]լ պատե-
ցին¹³ զմեզ յամ[ենայն] կողմանց, եւ կոտեցան ի գլուխ¹⁴ մեր, յաղ[ա]զս ծովացե[ա]լ
յանցանացս մերոց. եւ կամ վերջ[ա]պ[ետ] ո[ւ]ր[ա]յ[ի]ս¹⁵ ազատեալ եղաք նորահրաշ սփան-
չելեօք եւ ամենախնամ գթութեամբն Ա[ստծո]յ բարեւարին:

Քանզի ի թու[ա]կ[ա]նիս¹⁶ Հայոց ՌՄԺԱ. (1762), եւ յունվ[ա]րի ամսեան Ի¹⁷. ելաք ի
Պ[ա]ս[ա]ր[ա]յ քաղաք¹⁸, եւ ամ[ենայն] պատրաստութեամբ մտաք ի նաւն սալէի չա-
լապի¹⁹ կոչեցե[ա]լ քաղաքին²⁰. եւ յաջողմամբն Ա[ստծո]յ²¹ գնացե[ա]լ²² հասաք ի Պանտ[ա]ր

¹ Այս սկսուածքը միւս բոլոր տարբերակներում բանականաբար բացակայում է, քանի որ պատկանում է ընդօրինակող եփրեմ արեղայի գրչին: Ե տարբերակն ունի գրչագրողի կողմից դրուած այս խորագիրը՝ «Ի Յովհաննէս վարդապետէ Պոնտացոյ Սուրբ էջմիածնի նուիրակէ համառօտ պատմութիւն անձից իւրոյ որ ի Բասրայու նաւել է ի Հնդկաստան»:

² Բ՝ «Տեառն»:

³ Գ՝ «գերափառ վեհապետի»: Դ՝ «Գերափառ Կաթողիկոսի»:

⁴ Բ, Գ եւ Դ տարբերակներում «անյագ ըղծիւ» արտայայտութիւնը բացակայում է:

⁵ Բ, Գ եւ Դ տարբերակներում սոյն նախադասութիւնը ամբողջութեամբ բացակայում է:

⁶ Գ եւ Դ տարբերակներն ունեն՝ «եւ պատկառանք»:

⁷ Բ եւ Գ՝ «շնորհալուր»: Դ՝ «շնորհալուր»:

⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «մի ըստ միոջէ» արտայայտութիւնը բացակայում է:

⁹ Բ՝ «Արդ» բառը բացակայում է:

¹⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «ձախողակի» բառը բացակայում է:

¹¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «պաշարեցին»:

¹² Բ, Գ եւ Դ՝ «գլուխ»:

¹³ Գ՝ «որպիսի»:

¹⁴ Դ՝ «թուական»:

¹⁵ Բ եւ Դ տարբերակներում բոլոր թուական անունները՝ բացառութեամբ տարի ցոյց տուողների, արտայայտուած են թուերով: Ուստի տողատակում այսուհետ յղումներ կտանք միայն անհամա-
պատասխանութիւններ լինելու դէպքերում:

¹⁶ Բ, Գ եւ Դ տարբերակներում «Ելաք ի Պասրայ քաղաքէն»-ը բացակայում է:

¹⁷ Գ՝ «Սալէլ-էլ-էր», Դ՝ «Սալէլ Զէլէպի»:

¹⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «Թուրքին»:

¹⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «Խ օր»:

²⁰ Գ եւ Դ՝ «անվնաս հասաք»:

Սուր[ա]թ²¹ կոչեցե[ա]լ²² առ[ա]ջին²³ մերձ²⁴ քաղաք[ա]լ²⁵, որ էր ի վեր գրե[ա]լ²⁶ թուին, եւ մ[ա]րտի ժԲ. եւ²⁷ անդ արարաւ²⁸ զմեծահանդէս տօնն զատկին ս[ր]բ[ն]յ Յարութե[ա]ն²⁹. եւ յետ ժԵ. ատար անցելոյ ս[ր]բ[ն]յ զատկին. եւ ապրիլ ամսոյ³⁰ ԻԴ. հասանիլն³¹, զամ[ենայն] գործ նուիր[ա]կութեան մերոյ³² անդ ատարեալ[ա]լ կատարեցաւ, եւ ապա³³ ելաւ³⁴ ի Սուր[ա]թու նոյն³⁵ ապրիլ ամսոյ ԻԴ. եւ մտաւ ի նաւն ուրումն կրակապաշտի³⁶ որոյ պիղծ անունն մըրի³⁷ կոչիր, որ կամէաւ³⁸ գնալ³⁹ ի Բանկալայ⁴⁰ յանկոյս ծովուն⁴¹ ~[աշխարհ]ին հնդկ[ա]լ⁴² ի մեծ նաւահ[ա]լ նգիստ քաղաք[ա]լ⁴³ Կ[ա]լկա[ա]լ⁴⁴ ի վեր գնացաւ ի մէջ անունն ծովուն⁴⁵. Բայց⁴⁶ ի սաստիկ⁴⁷ ակէկոծութեան⁴⁸ եւ ի մրրկաց, նաեւ ի հեղմանէ անձրեաց⁴⁹ եւ ի յուժգին հնչմանէ հողմոց⁵⁰ եւ ի բախմանէ⁵¹ ամպոց եւ կայծա-

²¹ Գ՝ «Բանդր Սուրաթ», Դ՝ «Բանտար Սուրաթ»:

²² Բ, Գ եւ Դ՝ «կոչեցեալ» բառը չունեն:

²³ Գ՝ «առաջի»:

²⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «մերձ» բառը չունեն:

²⁵ Գ եւ Դ՝ «Սուրաթ»-ին յաջորդում է՝ «որ է առաջի քաղաքն Հնդկաց»:

²⁶ Բ՝ «ի նոյն», Գ, Դ՝ «ի վերջգրեալ»:

²⁷ Գ՝ «եւ» Դ՝ «իսկ»:

²⁸ Գ եւ Դ՝ «մնացաք մինչեւ ի մեծահանդէս տօնի սրբոյ զատկի Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յարութեանն»:

²⁹ Բ՝ «սրբոյ Յարութեան» չունի:

³⁰ Գ՝ «ամսեանն ապրիլի»:

³¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «հասանիլն» բառը չունեն:

³² Բ, Դ՝ «նուիրակութեան մերում», Գ՝ «նուիրակութեանն մերոյ»:

³³ Բ, Գ եւ Դ՝ «ապա» բառը չունեն:

³⁴ Բ՝ «ելաք» բառը չունի:

³⁵ Բ եւ Դ՝ «նոյն» բառը չունեն:

³⁶ Գ՝ «կռապաշտի»:

³⁷ Բ՝ «Մըրի», Գ՝ «Մըրի», Դ՝ «Մըրի»:

³⁸ Գ՝ «կամէիլն»:

³⁹ Գ՝ «գնալ» բառը չունի:

⁴⁰ «Բանկալա» բառին Գ տարբերակում յաջորդում է՝ «յանկուս ծովուն մեծի ովկիանու աշխարհն Հնդկաց խեծայ(?)», իսկ Դ տարբերակում՝ «յանկոյս մեծի ծովուն՝ Ովկիանու աշխարհն Հնդկաց»:

⁴¹ Բ՝ «մեծ ծովուն»:

⁴² Բ եւ Դ՝ «Կալկալայ»:

⁴³ Բ՝ «որ կալր քաղաքին» ազգիս Հայոց» նախադասութիւնը բացակայում է: Գ՝ «որ է ընդ իշխանութեամբ Ինկիլի տէրութեան», Դ՝ «Տերութեամբն»:

⁴⁴ Բ՝ «օրի»:

⁴⁵ Գ եւ Դ տարբերակներում բացակայում է «անհուն ծովով» արտայայտութիւնը: Սոյն նախադասութիւնը Գ տարբերակում ունի այս տեսքը եւ շարունակութիւնը՝ «Որ եւ մեր գնացեալ Կ.օր ճանապարհ, իբր մերձէաք ի Կալկալայ քաղաքն, սակայն բերան գետոյն ոչ երեւիր, զի ընդ ծովն խառնեցեալ էր, վասն սաստիկ հեղման անձրեաց եւ մառախլապատ ամպոց: Եւ արդ...»: Դ տարբերակում այսպէս է՝ «Որ եւ գնացեալ մեր 60 օր ճանապարհ, իբր մերձ էաք ի Կալկալայ քաղաքն, սակայն բերան գետին ոչ երեւիր զոր ընդ ծովն խառնիր յաղագս սաստիկ հեղմն անձրեաց եւ մառախլապատ միգախառն ամպոց: Եւ արդ...»:

⁴⁶ Բ՝ «իսկ», Գ՝ «եւ», Դ՝ «եւ արդ»:

⁴⁷ Գ՝ «եւ խռովարար»:

⁴⁸ Գ՝ «այեգործութեանց»:

⁴⁹ Գ եւ Դ՝ չունեն «նաեւ ի հեղմանէ անձրեաց»:

⁵⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «հնչմանէ հողմոց»-ը չունեն:

⁵¹ Բ, Գ եւ Դ տարբերակներում՝ «յուժգին բախմանէ»:

կանց⁵², ազեա եւ յիմար դեկավարֆն⁵³ իսպառ⁵⁴ մոլորեցան՝ որք էին մահմետակ[ա]նֆ, եւ թիրե[ա]լ⁵⁵ հետեցան⁵⁶ եւ ոչ կարացին գտանել զուղիղ ե[ա]ն[ա]լ[ա]րհն Կալկ[ա]թայ ֆ[ա]ղ[ա]ֆին, այլ այնպ [է]ս⁵⁷ թիրեալ զնաւն⁵⁸ անցե[ա]լ զնացին ԳՃ. մղոնի չափ⁵⁹. եւ ոչ բնաւ երբեք գիտէին⁶⁰ ուր գնալն⁶¹ իւրեանց⁶² եւ կ[ա]մ զի⁶³նչ⁶⁴ տեղ⁶⁴ լինիրն:

Իսկ⁶⁵ ի հնչմանէ յուժգին հողմոց⁶⁶, եւ ի սաստկութենէ⁶⁷ մորկածուի արեկծութեանց, յանկարծակի⁶⁸ նաւն զարկաւ ի գետինն ի ներքուստ⁶⁹ կուսէ⁷⁰, եւ իսկոյն դեկն անկեալ⁷¹ խորտակեցաւ, եւ նաւն ընկողմանե[ա]լ նստաւ ի վ[ե]ր[ա]յ աւազոյ. եւ համայն շինուածֆ նաւին խախտե[ա]լ թուացան⁷² եւ տախտակֆ ոմանֆ անկաւն ի տեղուջէ իւրե[ա]նց. եւ վաղվա[ղա]կի⁷³ նաւն լցե[ա]լ եղեւ լի ջրով⁷⁴ եւ հաւասար եղեւ ը[նդ] ծովուն նաւն⁷⁵:

Բայց⁷⁶ անմարդաբնակ եւ ամայի ցամաքն երեւիր ի հեռաստ[ա]նէ⁷⁷. զի⁷⁸ նոյն չափ⁷⁹ հեռի է⁸⁰ նաւն ի ցամաքէն՝ որքան⁸¹ է ի ս[ր]բ[ն] Աթ[ն]ո[ն]յն⁸² մինչեւ ի յերեւան

⁵² Գ եւ Դ՝ «ի հնչմանէ կայծականց»:

⁵³ Գ եւ Դ՝ «նաւավարքն»:

⁵⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «իսպառ» բառը չունեն:

⁵⁵ Գ՝ «թիրավարեալ զնաւն»:

⁵⁶ Գ՝ ունի շարունակութիւն՝ «հետեցան ի ուղիղ ճանապարհէն կետուն Կալկաթայի քաղաքին»:

Դ տարբերակում՝ «կետուն»-ի փոխարեն «գետոյն»:

⁵⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «այնպէս» բառը չունեն:

⁵⁸ Գ եւ Դ՝ «անհմտութեամբ»:

⁵⁹ Բ, Գ, եւ Դ՝ «չափ աւելի»:

Այստեղից Գ տարբերակում շարունակութեամբ է՝ «...կամէին իբր դէպ առ ի խորս ծովու զնաւ, առ ի ազատել զնաւն ի խորտակմանէ ի ծովու, զի տեղին այն չէր խորագոյն ջուր ծովուն. վասն այնորիկ ղեկավարքն կամելով հեռացուցանել զնաւն դէպ ի ծովն զի մի խորտակիցի նաւն, բայց...»:

Դ տարբերակն ունի փոփոխութիւններ՝ «...կամէին իբր դէպի խորս ծովու զնաւ, առ ի ազատել զնաւն ի խորտակմանէ, զի տեղին այն ոչ էր խոր ծովն, այլ էր 3 մարդաչափ խոր ծովն, վասն այն...»:

շարունակութիւնը՝ ինչպէս Գ տարբերակում:

⁶⁰ Բ՝ «գիտէին»-ից յետոյ միանգամից «ուր տեղ լինիրն»:

⁶¹ Բ՝ «ուր գնալն» չունի:

⁶² Բ եւ Գ՝ «իւրեանց» բառը չունեն:

⁶³ Գ եւ Դ՝ «զինչ»-ի փոխարէն՝ «ուր»:

⁶⁴ Բ՝ «ուր տեղ»:

⁶⁵ Գ՝ «այլ»:

⁶⁶ Գ՝ «հնչմամբ ուժգնաւ հողմոց»:

⁶⁷ Գ՝ «սաստկական»:

⁶⁸ Գ՝ «յանկարծուստ»:

⁶⁹ Գ՝ «ներքուստ» բառը չունի:

⁷⁰ Բ եւ Գ՝ «կուսէ» բառը չունեն:

⁷¹ Բ՝ «անկեալ» բառը չունի:

⁷² Գ՝ չունի՝ «եւ իսկոյն դեկն անկեալ խորտակեցաւ, եւ նաւն ընկողմանեալ նստաւ ի վերայ աւազոյ. եւ համայն շինուածք նաւին խախտեալ թուացան» նախադասութիւնները:

⁷³ Բ՝ «վաղվաղակի» բառը չունի:

⁷⁴ Բ՝ «եւ ջուր ծովուն լցեալ եղեւ ի մէջ նաւին»:

⁷⁵ Գ տարբերակն ունի շարունակութիւն՝ «վասն այնորիկ ղեկավարքն կամելով ապրեցուցանել զանձն իւրեանց»:

⁷⁶ Բ՝ «գի»:

⁷⁷ Բ՝ «ի հեռաստանէ» բառը չունի:

⁷⁸ Բ՝ «որ»:

⁷⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «այնչափ»:

⁸⁰ Բ եւ Դ՝ «կայր»:

⁸¹ Գ եւ Դ՝ «որպէս»:

⁸² Գ՝ «Աթոռէն»:

բ[ա]ղ[ա]մն հեռի⁸³: Եւ ԲՃ. աւելի⁸⁴ անձինք կային ի մէջ նաւին. ԺԳ. անձինք յազգէն հայ[ո]ց էաք, թէ այր եւ թէ կին. իսկ այլ⁸⁵ մնացեալ[ա]րքն էին մահմետական⁸⁶, եւ⁸⁷ կոապաշտ⁸⁸ հնդկիկ, նաեւ բուն ֆռանկի Փորթուֆեշ⁸⁹ ազգէն⁹⁰:

Եւ մինչ այսպի[ն]սի վտանգի⁹¹ դիպեցաւ նաւն⁹², զոր ինչ կայր ի մէջ նաւին՝ թէ ուտելիք եւ թէ այլ ինչ գատաք եւ բեռն⁹³, համայնքն մարկածուսի ալիքն⁹⁴ ընկղմեցին ի խորս⁹⁵ ծովու⁹⁶, յայնժ[ա]մ սկսաք ամ[ենե]լ[եա]ն⁹⁷ լալ գոռալ եւ ճիչ բառնալ⁹⁸ հառաչմամբ, եւ ձայնի մեծաւ աղ[ա]ղ[ա]կել առ Ա[ստուա]ծ բարերարն զի անցուցէ՝ զցասումն իւր ի մէջ, որ եւ ի նոյն ժ[ա]մու Բ. կ[ա]ն[ա]յ[ն] յազգէն մէրմէ խեղտամահ ընկղմեցան⁹⁹ ի ծովն¹⁰⁰. նաեւ¹⁰¹ ի նմին ժ[ա]մու մեր սանդուղն¹⁰² եւս ընկղմեցաւ ի ծովն, որ Սրբալոյս մեռօնն եւ մեր ամ[ենայն] գրեթեւ եւ այլ բ[ա]զում ինչ¹⁰³ ի միջի սանտուխին¹⁰⁴ էր. նաեւ կոնդակն եւ բովանդակ գատաք մեր¹⁰⁵ ընկղմեցան ի խորս ծովու. ո՞հ¹⁰⁶ աւաղ հոգոյս՝ զայս ամ[ենայն] տեսեալ[ա]լ աշօք մերով¹⁰⁷ եւ մ[ա]ն[ա]լ[ա]նդ Սրբ[ա]լ[ո]յս մեռօնն ի ծովն գնալն¹⁰⁸, յայնժ[ա]մ իսպառ յոյսն մեր հատաւ եւ վա՛յ կարդացաք ողորմելի անձանց մերոց:

Իսկ ալիք ծովուն եւս քան եւս սաստկանայր, բայց¹⁰⁹ ի նոյն¹¹⁰ աւաղելի¹¹¹ ժամուն Ժ.

⁸³ Բ՝ «հեռի» բառը չունի:

⁸⁴ Գ՝ «աւելի» բառը չունի:

⁸⁵ Գ՝ «այլ» բառը չունի:

⁸⁶ Գ՝ «մահմետականք էին»:

⁸⁷ Բ՝ «եւ» բառը չունի:

⁸⁸ Գ՝ «կոապաշտք էին»:

⁸⁹ Գ՝ «Փօռթալալ»: Դ՝ «փորթուկէզ»:

⁹⁰ Բ՝ «կոչեցեալ»: Գ, եւ Դ՝ «ազգաւ»:

⁹¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «վտանգաց»:

⁹² Գ՝ «նաւն»-ից յետոյ՝ «նուն ժամուն».

⁹³ Գ՝ «բեռնք»-ից յետոյ՝ «միանգամայն»:

⁹⁴ Բ՝ «ալիք ծովուն»:

⁹⁵ Գ եւ Դ՝ «ի խորս» բառը չունեն:

⁹⁶ Գ եւ Դ տարբերակները ունեն շարունակութիւն՝ «Եւ «ի նաւն ոչ ինչ (Դ-ում՝ «ոչինչ») մնաց, վասնզի (Դ-ում՝ «այլ») հաւասար եղեալ էր ընդ ծովուն»:

⁹⁷ Բ՝ «ամենեքեան»:

⁹⁸ Բ եւ Գ՝ բառնալք-ի փոխարէն՝ «բարձեալ»:

⁹⁹ Բ՝ «խեղդամահ եղեն»: Գ՝ «խեղդամահ եղեն ի մէջ նաւին ալեգործութեանց» (Դ-ում՝ «լալեկոծութեանց»):

¹⁰⁰ Բ, Գ եւ Դ տարբերակներում շարունակուած է՝ «եւ այլք ոմանք այլազգք (Դ-ում՝ «ամենեքին այլազգիք») ի հարկանելոյ սաստիկ ալեկոծութեանց (Դ-ում՝ «ալեգործութեանց») խեղդամահ ընկղմեցան ի ծովն» (Դ-ում եւ Դ-ում՝ «եղեն խեղդամահ եւ ընկղմեցան ի ծովն»):

¹⁰¹ Բ՝ «եւս»: Գ՝ ի նաւն նուն ժամուն: Դ՝ «նաւս»:

¹⁰² Գ եւ Դ՝ «սանտուխն ընդ ալոց բեռանց»:

¹⁰³ Բ, Գ եւ Դ տարբերակներում «եւ այլ բ[ա]զում ինչք»-ը բացակայում է:

¹⁰⁴ Բ եւ Դ՝ «ի միջի նորին»: Գ՝ «ի մէջ նորա»:

¹⁰⁵ Բ Գ եւ Դ՝ «ամենայն ինչք(ն) մեր»:

¹⁰⁶ Դ՝ «որպէս»:

¹⁰⁷ Բ՝ «աշօք մերովք»-ը բացակայում է:

¹⁰⁸ Գ՝ «անկանիլ(ն)»:

¹⁰⁹ Բ՝ «իսկ», Գ՝ «եւ», Դ՝ «որ եւ»:

¹¹⁰ Գ եւ Դ՝ «ի նմին»:

¹¹¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «աղաղելի» բառը բացակայում է:

նաւաւարք եւ մէկ իրիցու տղայ հայոց ազգէն¹¹² շուտափոյթ մտին¹¹³ ի փոքր նաւակն եւ փախեալ գնացին ի ցամաք, եւ ապրեցուցին զանձին իւրեանց ի խեղդմանէ¹¹⁴։ Բայց զմեզ իսկոյն¹¹⁵ մոռացան, եւ ոչ երբեք կամեցան փրկել եւ ազատել զմեզ ի խեղդմանէ եւ կամ յօգնութիւն ժամանել¹¹⁶։ Դ[ա]րձե[ա]լ¹¹⁷ եւ այլ մնացեալ բազում մարդիկէն որք կային¹¹⁸ ի մէջ նաւին թէ բուրթ թէ կոսպաշտ¹¹⁹ ի մի վայր¹²⁰ ժ[ն]դ[ն]վեց[ա]ն ամ[են]քն, եւ ի յառազաստից կապեցե[ա]լ¹²¹ զամ[են]այն ձողսն եւ զայլ¹²² գերանս արձ[ա]կե[ա]լ ի մի վայր բերին¹²³, եւ կապեցին զամ[են]ե[ս]ե[ա]ն ը[նդ] միմ[ե]տա միմ[ե]տ արքա եւ ստուար պարանաւ, եւ ապա ինքեանք ղեկավարէն եւ նաւավարէն որք էին իւրեանց¹²⁴, նստան ի վ[ե]ր[ա]յ կապե[ա]լ գերանացն եւ այլիք¹²⁵ ծովուն տարե[ա]լ էհան զն[ո]ս[ա]լ ի ցամաք, իսկ¹²⁶ մեք բոստոնե[ա]լ յաւ բ[ա]լզում շանիւք կամեցաք ը[նդ] ն[ո]ս[ա]լ գնալ, ո[ր]ւ[ն]ք¹²⁷ եւ բազում աղաչանս եւ պաղատանս արարաք ն[ո]ս[ա]լ, ս[ա]կ[ա]լ յն ոչ թողին անօրէնքն¹²⁸ այնոքիկ¹²⁹ զմեզ¹³⁰ ը[նդ] իւրեանց. զի¹³¹ ն[ո]ս[ա]լ¹³² բ[ա]լզումէ էին եւ մեք ս[ա]կ[ա]լ[ա]մ¹³³ զի¹³⁴ կարողէաք¹³⁵ առնել. այլ յամ[են]այն ատուր Զ¹³⁶ մարդ կ[ա]մ Ե¹³⁷ մարդ եւ կ[ա]մ Դ¹³⁸ մարդ ի միասին ելե[ա]լ ի վ[ե]ր[ա]յ տախտակ[ա]յ¹³⁹ գնացին ի ցամաք¹⁴⁰։ Բայց¹³⁹ մեք ողորմելի անճարքս¹⁴⁰ ժէ. օր սոված եւ անսուաղ մնացաք ի

¹¹² Բ, Գ եւ Դ՝ «մէկ մարդ յազգէն մերմե»։

¹¹³ Գ՝ «շուտափոյթ մտին»-ի փոխարէն՝ «շուտ բուտ անկեալ»։

¹¹⁴ Բ՝ «ի հեղձմանէ»։ Գ եւ Դ տարբերակներում բառը բացակայում է։

¹¹⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «իսկոյն» բառը բացակայում է։

¹¹⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի խեղդմանէ եւ կամ յօգնութիւն ժամանել» արտայայտութիւնը բացակայում է։

¹¹⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «նաեւ այլ»։

¹¹⁸ Բ՝ «որք կային» արտայայտութիւնը չունի։ Գ՝ «որք էին ի նաւն ժողովեալ»։ Դ՝ «որք էին մէջ նաւին»։

¹¹⁹ Ա, Բ եւ Դ տարբերակներում «թէ քուրթք թէ կոսպաշտք»-ը բացակայում է։

¹²⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի միասին»։

¹²¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «կապեցեալ»։

¹²² Բ, Գ եւ Դ՝ «ձողսն եւ զայլ»-ը բացակայում է։

¹²³ Բ, Գ եւ Դ՝ «բերեալ»։

¹²⁴ Դ՝ «մահմետականք» բառը չունի։ «Անձինք»-ից յետոյ՝ «ամենքին ի միասին»։ Գ՝ «Մահմետականքից» յետոյ՝ «ամենքին ի միասին»։

¹²⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «այլիք»։

¹²⁶ Բ՝ «իսկ»-ը չունի։

¹²⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «թէպէտ»։

¹²⁸ Գ՝ «այլազգիքն»։ Դ՝ «այլազգիք»-ի կամ «անօրէնք»-ի փոխարէն որեւէ բառ չունի։

¹²⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «այնոքիկ բառը չունեն»։

¹³⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «զմեզ»-ից յետոյ՝ «գնալ»։

¹³¹ Գ, Դ՝ «Վասն զի»։

¹³² Գ՝ «նոքա» բառը չունի։

¹³³ Բ, Գ եւ Դ՝ «էաք կարող»։

¹³⁴ Գ եւ Դ՝ «Ը.»։

¹³⁵ Գ եւ Դ՝ «է.»։

¹³⁶ Գ եւ Դ՝ «Զ.»։ Բ՝ ունի շարունակութիւն՝ «եւ կամ 2 մարդ»։ Ա տարբերակի Զ(6), Ե(5), Դ(4), Բ տարբերակի Զ(6), Ե(5), Դ(4), Բ(2) թուերի փոխարէն Գ եւ Դ տարբերակներում Ը(8), Է(7), Զ(6), Դ(4), Գ(3) թուերն են նշուած։

¹³⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի միասին ելե[ա]լ ի վ[ե]ր[ա]յ տախտակ[ա]յ»-ի փոխարէն՝ «իրաքանչիւր օր»։

¹³⁸ Գ եւ Դ՝ «ցամաք»-ից յետոյ՝ ունեն շարունակութիւն՝ «ի մէջ ժէ. աւուր»։

¹³⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «բայց»։

¹⁴⁰ Գ՝ «եւ անճարակքս»։

մէջ նալին ո[ր]պ[էս] զվերջին թշուառակ[ա]նս¹⁴¹, որք էաք Ե. անծինքս¹⁴² Հայոց ազգէն. եւ այլ մնացե[ա]լքն Զ. մահմետակ[ա]նս¹⁴³. եւ Դ. բուն ֆռանկն փօրթոքէ¹⁴⁴ կոչեցե[ա]լ ազգէն¹⁴⁵. եւ յետ ժէ. աւուր¹⁴⁶, վարդավառի¹⁴⁷ Բարկենդանի կիրակէին ինն ժամու, կարի խիստ սաստկ[ա]յցան ալիք¹⁴⁸ ծովուն ի հնչմանէ յուժգին հողմոց, եւ ի բաղխմանէ¹⁴⁹ ամպոց եւ ի փայլատ[ա]կմանէ¹⁵⁰ կայծականց, եւ ի հեղմանէ սաստահոս անձրեաց¹⁵¹, յայնժ[ա]մ ման սկսալ իսպառ փայլալի եւ խորտակիլ¹⁵², եւ¹⁵³ ի նմին ժամու իսկոյն¹⁵⁴ բաժ[ա]նեցաւ¹⁵⁵ ի բ[ա]լզում մասունս. այլ¹⁵⁶ մեք ակնկալե[ա]լ¹⁵⁷ սրտատոչոր լայաք¹⁵⁸ աղիողորմ արտասուօք, եւ կանգնե[ա]լ կայաք¹⁵⁹ ի վ[ե]ր[ա]յ դապուսուն¹⁶⁰. նալի մեծ օթալսի կտորին վ[ե]ր[ա]յ¹⁶¹. եւ այնժ[ա]մ արտասուալից հառաչմամբ¹⁶² աղաղակե[ա]լ յիշեցաք զմայրն ողորմութեան ամենօրհնե[ա]լ ս[ու]րբ Ա[ստուած]ածինն. նաեւ ջերմն հալալտ[ո]վ¹⁶³ յուսացաք առ տ[ե]րն մեր Յ[իսու]ս Ք[րիստո]ս¹⁶⁴ եւ ապալինեցաք առ ամենագոյք ողորմութիւնն իւր. որ¹⁶⁵ եւ ի նոյն ժ[ա]մու¹⁶⁶ այն մեծ դապուսու կտորն, որոյ վ[ե]ր[ա]յ¹⁶⁷ կանգնեալ կայաք¹⁶⁸, խնամօք եւ շնորհիւ¹⁶⁹ տ[ե]առն մերոյ Յ[իսու]սի՝

¹⁴¹ Բ եւ Դ՝ «Թշուառս», Գ՝ «Թշուառութիւնս»:

¹⁴² Բ՝ «Հոգիք»:

¹⁴³ Գ՝ «մահմետականք էին»:

¹⁴⁴ Բ՝ «փօրթոքէշ», Գ՝ «ֆօրթոքէշ», Դ՝ «փօրթոքէշ»:

¹⁴⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «կոչեցե[ա]լ ազգէն»-ի փոխարէն՝ «ազգալ»:

¹⁴⁶ Բ՝ «աւուրց»։ «Աւուր»-ից յետոյ՝ Գ տարբերակն ունի՝ «խորտակմամբ նալին», Դ տարբերակը՝ «խորտակման նալին»:

¹⁴⁷ Բ՝ «վարդավառից առաջ՝ յաւուր», Գ եւ Դ՝ «աւուր»:

¹⁴⁸ Բ եւ Դ՝ «ալիք»-ից առաջ՝ «ահարկու»:

¹⁴⁹ Բ՝ «թնդմանէ»:

¹⁵⁰ Բ՝ «փայլատակմանէ» բառը չկայ:

¹⁵¹ Գ եւ Դ՝ «Եւ ի բաղխմանէ ամպոց եւ ի փայլատ[ա]կմանէ կայծականց, եւ ի հեղմանէ սաստահոս անձրեաց»-ի փոխարէն ունեն՝ «այլ եւ սաստիկ գոռոցմունք եւ ձայնք ամպոց, եւ ստէյլ կարծակմունք (Դ՝ արծակմունք) կայծականց եւ հեղմունք առատահոս անձրեաց»:

¹⁵² Գ եւ Դ տարբերակներն ունեն շարունակութիւն՝ «իսկոյն (Գ՝ իսկուն) առագաստ եւ առաստաղք (Գ՝ եւ սինք) նալին անկան»:

¹⁵³ Գ եւ Դ՝ «Եւ»-ից առաջ՝ «որ»:

¹⁵⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «իսկոյն»-ը բացակայում է:

¹⁵⁵ Գ եւ Դ՝ «բաժանեցաւ»-ից յետոյ՝ «նալն»:

¹⁵⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «իսկ»:

¹⁵⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «ակնկալե[ա]լ» բառը բացակայում է:

¹⁵⁸ Գ՝ «սկսաք»:

¹⁵⁹ Գ՝ «կանգնիլ»:

¹⁶⁰ Մեծ նաւասենյակ:

¹⁶¹ Բ՝ «նալի մեծ օթալսի կտորին վ[ե]ր[ա]յ»-ն բացակայում է:

¹⁶² Բ եւ Գ՝ «արտասուալից հառաչմամբ»-ը չունեն, Դ՝ «դառն արտասուօք»:

¹⁶³ «Ջերմն հալալտ[ո]վ»-ի փոխարէն Գ տարբերակն ունի՝ «ջերմեռանդ սիրով», իսկ Դ-ն՝ «ջերմեռանդ յուսով»:

¹⁶⁴ «Քրիստոս»-ից հետո Գ տարբերակն ունի «հաւատով եւ յուսով», Դ տարբերակը՝ «հաւատով եւ սիրով»:

¹⁶⁵ Բ՝ «որ»-ը չունի:

¹⁶⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «ժամու»-ից յետոյ՝ «իսկոյն»:

¹⁶⁷ Բ եւ Դ՝ «վերալ»-ց յետոյ՝ «մինչ»։ Գ՝ «վեայ»-ի փոխարէն «յորոյ մէջ»:

¹⁶⁸ Բ՝ «էաք»:

¹⁶⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «շնորհիւ» բառը բացակայում է:

ամբողջապ[է]ւ¹⁷⁰ որոշե[ա]լ կտուրն¹⁷¹ ի տեղուցէ իւրմէ¹⁷², առե[ա]լ զմեզ տարաւ եւ էհան ի ցամաք ի ժ[ա]մ կէս գիշերին¹⁷³. եւ երբ¹⁷⁴ շնորհին¹⁷⁵ Ա[ստուծոյ]¹⁷⁶ ազատեցաք ի ծովէն եւ ելաք ի ցամաք՝ յայնժ[ա]մ անկեալ ի վերայ երեսաց մերոց՝ երկրպագութիւնս եւ փառս մ[ա]տ[ու]ց[ա]յ աւանաս[ուր]բ եր[ո]ւրդութե[ա]նն Հոր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Ս[ր]բ[ոյ] հանդերձ բ[ա]զմ[ա]ւ գոհունակութեամբ¹⁷⁷:

Արդ՝ մեք ժե. անձինք¹⁷⁸ էաք¹⁷⁹ որք¹⁸⁰ ազատեցաք ի ծովէն. բայց ե. անձինք¹⁸¹ որք Հայոց ազգէն էաք¹⁸², զորս գրելով յանուանէ յիշեմ¹⁸³. նախ¹⁸⁴ եւ անարժանս եւ¹⁸⁵ մեր տ[է]ր Յուսեփն. եւ¹⁸⁶ Բ. նորահաս կոյս աղջկունք¹⁸⁷, որք¹⁸⁸ խօջա¹⁸⁹ Միմասեանց լուսանոցի Գրիգոր աղայի դստերէ էին, եւ Ա.¹⁹⁰ նօքէր տղայ դարսեցի¹⁹¹ 192. իսկ այլքն ֆռանկք¹⁹³ եւ թուրք էին:

Բայց զկնի երկուց ատուց ազատելոյ մերոյ¹⁹⁴, վարդավառի շաբաթապասի ե[րեք]շաբթի[ի] օրն¹⁹⁵, ի յառաւօտու ծագիլն¹⁹⁶ 197 յանկարծակի¹⁹⁸ գտաք զՍրբալոյս մեռօնն

¹⁷⁰ Գ՝ «ամբողջ»:

¹⁷¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «կտուրն» բառը բացակայում է:

¹⁷² Գ եւ Դ՝ «իւրմէ»-ից յետոյ՝ «խաղաց ի ծովն, եւ ջուր ծովուն առեալ տարաւ զմեզ...»:

¹⁷³ «Ի ժ[ա]մ կէս գիշերին»-ի փոխարէն Բ տարբերակն ունի՝ «ի մէջ գիշերին», Գ-ն եւ Դ-ն՝ «ի մէջ կիսագիշերին»:

¹⁷⁴ Բ՝ «մինչ»:

¹⁷⁵ Գ եւ Դ՝ «ողորմութեամբն»:

¹⁷⁶ Բ՝ «շնորհին Աստուծոյ»-ն չունի:

¹⁷⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «գոհութեամբ»:

¹⁷⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «անձինքս»:

¹⁷⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «էաք» բառը չունեն:

¹⁸⁰ Գ՝ «որ»:

¹⁸¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «հոգիք»:

¹⁸² Գ՝ «էաք» բառը չունի:

¹⁸³ Բ, Գ եւ Դ՝ «զորս գրելով յանուանէ յիշեմ» նախադասութիւնը բացակայում է:

¹⁸⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «նախ»-ից առաջ ունեն «այս է»:

¹⁸⁵ Գ՝ «եւ»-ի փոխարէն՝ «երկրորդ», Դ՝ «եւ»-ից յետոյ՝ «երկրորդ»:

¹⁸⁶ Գ եւ Դ՝ «եւ»-ի փոխարէն՝ «եւս»:

¹⁸⁷ Գ՝ նախադասութիւնն ունի՝ «հետեւեալ կառուցուածքը՝ «եւս երկու կուս աղջկունք եւ նորահասք էին, որք...»:

¹⁸⁸ Գ եւ Դ՝ «որք» բառից ունեն ունեն՝ «Ջողայեցի»:

¹⁸⁹ Գ եւ Դ՝ «խօճայ»:

¹⁹⁰ Բ՝ եւ Դ՝ «Ա.»-ից յետոյ՝ «եւս»:

¹⁹¹ Բ, Գ եւ Դ՝ դարսեցի բառը չունեն:

¹⁹² Գ՝ «եւ Ա. նօքէր տղայ դարսեցի» նախադասութիւնն այս կերպ է՝ «եւ մէկն նոքօք էր տղայ»:

¹⁹³ Գ՝ «ֆռանկ»:

¹⁹⁴ Բ՝ «ազատելոյ մերոյ»-ն բացակայում է: Բ եւ Դ՝ «ազատելոյ մերոյ»-ի փոխարէն՝ «մինչ ազատեցաք ի ծովէն»:

¹⁹⁵ «Վարդավառի շաբաթապասի ե[րեք]շաբթի[ի] օրն»-ի փոխարէն Բ տարբերակն ունի՝ «վարդավառի երեքշաբթի շաբաթապասին», Գ՝ «վարդավառի պահոց Գ շաբաթ օրն», Դ՝ «վարդավառի պասին, երեքշաբթի օրն»:

¹⁹⁶ Բ՝ «ծագիլն»-ից յետոյ՝ «արեգական»:

¹⁹⁷ «Ի յառաւօտու ծագիլն»-ի փոխարէն Գ՝ «առաւօտեան ի ծագել արեգական», Դ՝ «ի յառաւօտեան ժամուն, ի ծագելն արեգական»:

¹⁹⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ յանկարծակի»-ից առաջ ունեն՝ «մինչ գնայաք յեզր ծովուն, յայնժամ անճառահրաշ Աքանչեւօրն Աստուծոյ» նախադասութիւնը:

ամբողջ¹⁹⁹ իւր ամանովն²⁰⁰, եւ արտաբուստ²⁰¹ մուշ[ա]մպայիւն²⁰² կապե[ա]լ եւ գմոով²⁰³ կնփե[ա]լ. ըստ որում²⁰⁴ էր յառաջ[ա]լ գ[ո]յն՝ նոյնպէ[ս] անար[ա]տ գտաւ²⁰⁵. եւ յայնմ ատու²⁰⁶ ի նոյն²⁰⁷ ժամու եղե[ա]լ ցնծութիւն] մեր²⁰⁸ ո՛չ գրով երբեմ²⁰⁹ կարեմ պատմել, քանզի²¹⁰ ի նոյն սանդղով²¹¹ մէջն ձ.²¹² մօտ գիրք կայր. թող²¹³ զայլ ինչսն ամ[են]ն, ամենեւին մէկ զատ դուրս ո՛չ եկն²¹⁴, բայց միայն²¹⁵ Սրբալոյս մեռօնն՝ գտաւ եւ առե[ա]լ զնա մեծաւ ցնծութեամբ եւ բ[ա]լ գ[ո]յնմ²¹⁶ ուրախութեամբ²¹⁷ գնացաւ. բայց ոչ գիտացաւ ուր գնալն մեր²¹⁸:

Եւ ապա²¹⁹ Խ. օր ի անմարդաբնակ հանկե[ա]լն²²⁰ եւ ի ծովեզերն²²¹ շրջեցաւ աստ եւ անդ. եւ բ[ա]լ գոյն անգ[ա]լմ որոնեցաւ յամ[ենայն] անձն²²² առ²²³ ի գտանել²²⁴ զն[ա]ն[ա]լ[ա]լ[ա]րն եւ գնալ ի շինութիւն²²⁵, ս[ա]լ[ա]լ[ա]լն ոչ եղեւ հնար եւ ոչ կարաց[ա]լ գտանել զն[ա]ն[ա]լ[ա]լ[ա]րն ինչ շինութեան²²⁶. քանզի ի մի կողմն ծովն էր, եւ ի միւս կողմն հանդէպ ծովուն²²⁷ էր սաստիկ խիստ²²⁸ անտառ ծառոց եւ ջնջմայ ջուր²²⁹, նաեւ

¹⁹⁹ Գ եւ Դ՝ «ամբողջ»-ից յետոյ՝ «անարատ»:

²⁰⁰ Գ՝ «ամանովն»-ից յետոյ՝ «կապեալ»:

²⁰¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «արտաբուստ» բառը չունեն:

²⁰² Բ եւ Դ՝ «մուշամպոյն», Գ՝ «ամանովն»:

²⁰³ Գ եւ Դ՝ «լաքով»:

²⁰⁴ Բ եւ Դ՝ «ըստ որում»-ի փոխարէն՝ «որպէս որ»:

²⁰⁵ Գ՝ «ըստ որում էր յառաջ[ա]լ գ[ո]յն՝ նոյնպէ[ս] անար[ա]տ գտաւ»-ի փոխարէն՝ «հանգուն առաջնոյ նունպէս գտաւ»:

²⁰⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «յայնմ ատուր» չունեն:

²⁰⁷ Բ՝ «յայնմ», Դ՝ «ինմին»:

²⁰⁸ Գ՝ «ի նոյն ժամու եղե[ա]լ ցնծութիւն] մեր»-ի փոխարէն՝ «Եւ ի նմին ժամու եղեւ անպատմելի ցնծութիւնն մեր, որ...»:

²⁰⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «երբեք» բառը բացակայում է:

²¹⁰ Գ եւ Դ՝ «արդ»:

²¹¹ Բ՝ «սանտուխի», Գ՝ «սանտըխի», Դ՝ «սանտխտի»:

²¹² Գ եւ Դ՝ «ձ.»-ի փոխարէն՝ «բազում»:

²¹³ Գ եւ Դ՝ «թող»-ից յետոյ՝ «զգեստսն եւ...»:

²¹⁴ Դ՝ «եկն»-ից յետոյ՝ «եւ ոչ ինչ գտաւ»:

²¹⁵ Գ՝ «միայն» բառը չունի:

²¹⁶ Բ՝ «բազմաւ»:

²¹⁷ Գ՝ «ուրախութիւն» բառը չունի:

²¹⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «բայց ոչ գիտացաւ ուր գնալն մեր» նախադասութիւնը չունեն:

²¹⁹ Գ եւ Դ՝ «արդ»:

²²⁰ Գ՝ «ճանկալ», Գ, Դ՝ «յանտառն»:

²²¹ Գ՝ «ծովի լեզրն»:

²²² Բ, Գ եւ Դ՝ «յամ[ենայն] անձնէ» չունեն:

²²³ Բ՝ «ի գտանել զճ[ա]ն[ա]լ[ա]լ[ա]րն եւ»-ի փոխարէն՝ «ի գնալ ի շինութիւն»:

²²⁴ Գ՝ «առի գտանել» չունի:

²²⁵ Գ՝ «Զճ[ա]ն[ա]լ[ա]լ[ա]րն եւ գնալ ի շինութիւն»-ի փոխ. ունի «զճառապարհս առ ի գնալ ի շինութիւն ինչ, եւ (Դ՝ ազատել) եւ ապրեցուցանել զանձինս մեր»:

²²⁶ «Ինչ շինութեան»-ի փոխարէն՝ Բ՝ «իմն զի գնալաք ի շինութիւն», Գ եւ Դ՝ «իմն՝ որ գնալաք ի շինութիւն ինչ»:

²²⁷ Գ՝ «ծովու»:

²²⁸ Բ եւ Դ՝ «խիտ»:

²²⁹ Գ՝ «ջնջմայ ջուր», որից հետո Գ տարբերակը ունի շարունակութիւն՝ «որ է ըստ Գրոց՝ աղտաղտութիւն»:

գազանաբնակ²³⁰ եւս էր անտառն այն²³¹ եւ անհնարին²³² ո՛չ գոյր ն[ա]ն[ա]լ[ա]րին²³³.
 իսկ այլ Բ. կողմանն էին մեծ գետով անդնդախորհ²³⁴, որ եւ մեկ շուրջ զծովեզերք²³⁵ զնա-
 ցաք Բ. աւուր ն[ա]ն[ա]լ[ա]րին. մէկ փոքր գետ կայր²³⁶ անցաք²³⁷, եւ ապա պատահեցաք
 անդնդախոր գետոյ միոյ²³⁸ որ ի ծովն մտե[ա]լ խառնուիր. եւ անդ թ²³⁹. օր մնացաք եւ
 ո՛չ կարացաք անցանել զգետն²⁴⁰ այն²⁴¹. եւ²⁴² ի գիշերի միում երեկոյի²⁴³ մի²⁴⁴ ժամ գիշեր²⁴⁵
 անցե[ա]լ էր, յանկարծ²⁴⁶ եկին²⁴⁷ ի մէջ մեր Բ²⁴⁸. կատաղի առիւծ գազան²⁴⁹ Դ. մարդ²⁵⁰
 յափշտակե[ա]լ տարան²⁵¹ 252 պ[ա]տուեցին. եւ մեկ մնացե[ա]լ լիս վա՛յ²⁵³ տալով անձանց
 մերոց փախեալ լալով²⁵⁴ յետ կոյս եւ փոքր²⁵⁵ գետն²⁵⁶ անցաք յորմէ նախ անցեալ²⁵⁷ էաք.
 եւ զձեռս միմե[ա]նց ըմբռնե[ա]լ փախեալ զի մի՛կորուսանիցեմք զմիմեանս, զի²⁵⁸ էր
 սաստիկ մթին գիշեր, եւ այսպ[է]ս²⁵⁹ հեռացե[ա]լ ի գազանաբնակ տեղուջէն այլիմն տեղ
 գնացե[ա]լ դադրեց[ա]ք. եւ զկնի ժե. աւուրց անցելոյ²⁶⁰ ի սոյն²⁶¹ գազ[ա]ն[ա]լ[ա]ն

²³⁰ Դ՝ «գազանաբնակք»:

²³¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «եւս էր անտառն այն»-ը բացակայում է:

²³² Բ, Գ եւ Դ՝ «անհնարին»:

²³³ Գ եւ Դ՝ «ճանապարհ»-ից յետոյ՝ «յամենայն կողմանց»:

²³⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «իսկ այլ Բ. կողմանքն էին մեծ գետք անդնդախորք» նախադասութիւնը բացակայում է:

²³⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «որ եւ մեք շուրջ զծովեզերք գնացաք»-ի փոխարէն ունեն «իսկ ի ծովեզերն ըմբռնեալ»:

²³⁶ Բ՝ «կայր» բառը չկա:

²³⁷ «Մեկ փոքր գետ կայր անցաք»-ի փոխարէն Դ տարբերակն ունի՝ «եւ պատահեցաք փոքրիկ գետոյ միոյ, եւ անցաք յանկոյս գետոյն»:

²³⁸ Գ՝ «եւ ապա պատահեցաք անդնդախոր գետոյ միոյ» նախադասութիւնը դուրս է մնացել:

²³⁹ Գ՝ «Ժ. օր»:

²⁴⁰ Գ եւ Դ՝ «զմեծ գետն»:

²⁴¹ Բ՝ «զգետն այն» չունի:

²⁴² Գ եւ Դ՝ «իսկ»:

²⁴³ Բ եւ Գ՝ «յերեկոյի», Դ՝ «յերեկոյին»:

²⁴⁴ Գ եւ Դ՝ «մէկ»:

²⁴⁵ Բ եւ Գ՝ «գիշերն»:

²⁴⁶ Գ՝ «յանկարծակի»:

²⁴⁷ Գ եւ Դ՝ «եկն»:

²⁴⁸ Գ եւ Դ՝ «Բ.»-ն բացակայում է:

²⁴⁹ Գ եւ Դ՝ «գազանն»:

²⁵⁰ Գ եւ Դ՝ «Դ. մարդ»-ից յետոյ՝ «ի մէջ միոյ ժամու»:

²⁵¹ Գ եւ Դ՝ «տարան»:

²⁵² «Տարան»-ից յետոյ՝ Դ՝ «ընկերացն մերոց եւ պատառեաց», Գ՝ «յընկերացն մերոց, որք զվայս եւ զաւաղս կարգային ի դէպ մեր. եւ պատառեալ զբազում մասունս նոցա»:

²⁵³ Գ՝ «վայ»-ից յետոյ՝ «եւ եղուկ»:

²⁵⁴ Գ՝ «լալով»-ը չունի:

²⁵⁵ Գ եւ Դ՝ «փոքրիկ»:

²⁵⁶ Դ՝ «այն»:

²⁵⁷ Բ եւ Դ՝ «նախ անցեալ»-ի փոխարէն՝ «գնացեալ»:

²⁵⁸ Գ՝ «վասն զի»:

²⁵⁹ Բ՝ «այսպէս»-ը չունի:

²⁶⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «անցանելոյ» բառը չունեն:

²⁶¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի սոյն»-ի փոխարէն՝ «այս»:

պատումնասէն իբր²⁶² գերծե[ա]լ միամիտ էա²⁶³, եւ ի մէջ գիշերի²⁶⁴ դեռեաւ արթուն էա²⁶⁵՝
 յանկարծակի²⁶⁶ կրկին²⁶⁷ եկն գաղտագողի նոյն կատաղի շիբ առիւծ²⁶⁸ գ[ա]գ[ա]նն²⁶⁹, մի²⁷⁰
 մարդ եւս յափշտակե[ա]լ տարաւ ի մէնջ²⁷¹. եւ²⁷² անտի եւս սրտադող²⁷³ փախեալ ի կէս
 գիշերին, եւ ի մի²⁷⁴ ժամ գնացաւ, եւ ապա²⁷⁵ նստաւ դողալով ի ծովեզրն²⁷⁶ մինչեւ ցառա-
 ւօտ: Իսկ ի լուսանալ առաւօտուն գնացաւ ի նոյն²⁷⁷ տեղն որ Սրբալոյս²⁷⁸ մեռօնն գտե[ա]լ
 էա²⁷⁹. եւ²⁸⁰ անդ կայ առեալ մնացաւ ժե. օր եւ տեղին այն²⁸¹ շնորհիւ Տ[եառ]ն այն պիղծ
 գազանն ոչ եկն. թ[է]պ[էտ] մեք բ[ա]զում ահ եւ երկիւղ կրէալ դողալով²⁸². զի²⁸³ ի տեղ-
 ւոջն այնմիկ մերծ ծովուն ժ. ծառ կայր առանձնակի բուսե[ա]լ²⁸⁴, որ կայր²⁸⁵ հեռի միով
 ժամաւ ի նանկեալէն. վ[ա]ս[ն] որոյ՝ մեք առ երկիւղի գազանին, երեկոյին շուտ[ու]մ²⁸⁶
 ելանէալ ի վերայ ծառոցն եւ բոլոր գիշերն մնայալ մինչեւ ի ծագիլ արեւուն. եւ ապա²⁸⁷
 իջանէալ²⁸⁸ ի ծառոցն²⁸⁹: Նա եւս ի գազանաբնակ տեղւոջն եւս հեռի էր միով ատուր²⁹⁰
 ն[ա]ն[ա]պ[ա]րհ[ա]լ տեղինն այն²⁹¹. վ[ա]ս[ն] զի գազանն այն²⁹² կատաղի²⁹³ դարան²⁹⁴
 մտե[ա]լ ի գիշերի գաղտագողի գայր եւ յափշտակե[ա]լ կէր զմեզ. սակս որոյ ելե[ա]լ²⁹⁵ ի

²⁶² Գ՝ «իբր»-ը շունի:

²⁶³ Բ, Գ եւ Դ՝ «էաք»-ի փոխարէն՝ «կայաք»:

²⁶⁴ «Եւ ի մէջ գիշերի»-ի փոխարէն՝ Գ տարբերակն ունի՝ «եւ ատուր միում Գ. ժամ գիշերին անցեալ էր», Դ տարբերակում բացակայում է Գ տարբերակի «անցեալ էր»-ը:

²⁶⁵ Գ եւ Դ՝ «էաք»-ի փոխարէն՝ «կայաք»:

²⁶⁶ Բ՝ «յանկարծ»:

²⁶⁷ Գ՝ «կրկին անգամ»:

²⁶⁸ Գ՝ «նոյն կատաղի շիբ առիւծ»-ը բացակայում է:

²⁶⁹ Գ՝ «գազանն»-ից յետոյ՝ «այն, գաղտագողի»:

²⁷⁰ Գ՝ «մէկ»:

²⁷¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի մէնջ»-ը բացակայում է:

²⁷² Գ՝ «եւ»-ը շունի:

²⁷³ Գ՝ «սրտդողեալ»:

²⁷⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ « Գ. »:

²⁷⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «ապա» բառը չունեն:

²⁷⁶ Բ՝ «ծովեզրն» բառը չունի:

²⁷⁷ Գ՝ «նուն»:

²⁷⁸ Գ՝ «սրբալուս»:

²⁷⁹ Գ եւ Դ՝ «էաք»-ից յետոյ՝ «յառաջագոյն»:

²⁸⁰ Դ՝ «եւ»-ը չունի:

²⁸¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «եւ տեղին այն»-ի փոխարէն՝ «ուր»:

²⁸² Բ, Գ եւ Դ՝ «դողալով» բառը չունեն:

²⁸³ Բ, Գ եւ Դ՝ «զի»-ի փոխարէն՝ «եւ»:

²⁸⁴ Բ՝ «բուսեալ» բառը չունի:

²⁸⁵ Գ եւ Բ՝ «որ կայր հեռի միով ժամաւ ի ճանկեալէն»-ի փոխարէն՝ «եւ այն /Բ՝ սոյն/ ծառքն կէս ժամու հեռի էին ի մեծ անտառէն»:

²⁸⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «շուտ»:

²⁸⁷ Գ՝ «յետոյ»:

²⁸⁸ Գ՝ «իջեալ»:

²⁸⁹ Գ եւ Դ՝ «ի ծառոցն»-ից յետոյ՝ «եւ եկեալ ի ծովեզրն նստէաք մինչեւ յերեկոյ (Գ՝ «ցերեկուն»):

²⁹⁰ Բ՝ «միով ատուր»: Գ եւ Դ՝ « միով ատուրբ »:

²⁹¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «տեղինն այն»-ը բացակայում է:

²⁹² Գ՝ «այն»-ը չունի:

²⁹³ Բ, Գ եւ Դ՝ «կատաղի» բառը չունեն:

²⁹⁴ Գ՝ «գարանակալ»:

²⁹⁵ Բ՝ «ելեալ» բառը չունի:

վերայ ծառոցն անվնաս էաք ի գազանաց: Զի²⁹⁶ ի տեղուջն այնմիկ երեք գարմանալի բա-
րերարութիւնն եւ խնամք²⁹⁷ արար մեզ Ա[ստուա]ծ. նախ գերահրաշ Սրբալոյս²⁹⁸ մեռօնն
անդ գտաք: Երկր[ո]րդ՝ ի բազում տեղիս փոփոխե[ա]լ փախչելով ի ձեռաց գազանաց²⁹⁹,
վերջին³⁰⁰ ապաստան տեղի անդ³⁰¹ գտաք³⁰² զոր ի վ[ե]ր[ա]յ ծառոցն ելե[ա]լ³⁰³ անվնաս
մնացաք ի գազանաց: Երր[ո]րդ՝ եւ զկնի բազմաց մահառիթ վտանգաց՝ անդ ազատեցաք
շնորհիւ եւ ողորմութեամբ³⁰⁴ տ[ե]առ[ն] մեր[ո]յ Յ[իսուս]ի Ք[րիստոս]ի:

Եւ³⁰⁵ ի մեշ սոյն իւ. առաւ որ կացաք ի ճանկե[ա]լն³⁰⁶ մեր³⁰⁷ ուտելիք այս ինչ³⁰⁸ էր³⁰⁹. եր-
բեմն³¹⁰ փշոց³¹¹ պտուղք եւ խոտ ուտեաք. երբեմն խաչափառ եւ այլ ժժմունք³¹² ուտեաք. եւ
այն եւս հազիւ գտանեաք³¹³. եւ երբեմն եւս³¹⁴ սակաւ³¹⁵ մեռե[ա]լ ճէյրան գտանեաք³¹⁶ եւ³¹⁷
միսն սակաւ եղեալ ընդդէմ արեւու շորացուցե[ա]լ³¹⁸ ուտեաք. եւ այսպիսի դառնութեամբ
անցուցանեաք³¹⁹ զկեանս մեր մինչ ի իւ. օր. զի³²⁰ Բ. ամիս լրացե[ա]լ³²¹ ոչ եմք կերե[ա]լ
զհաց³²². եւ զգլուխսն³²³ մեր թաւրց³²⁴ սափրելոյ էր. եւ զ[ա]մ[ե]նայն հանդերձ³²⁵ մեր փտե-
ցան ի բազմահոս³²⁶ հեղմանէ³²⁷ անձրեաց, զի ի յերկիրս այս ամառնային եղանակին Դ.
ամիս տիւ եւ գիշեր սաստիկ անձրեւ լինի յամ[ե]նայն ամի. եւ մեք եւս ի նոյն անձրեւային

²⁹⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «զի»-ի փոխարէն՝ «եւ»:

²⁹⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «եւ խնամք»-ը առկայ չէ:

²⁹⁸ Բ՝ «սուրբ», Գ՝ բառը չունի:

²⁹⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի բազում տեղիս փոփոխե[ա]լ փախչելով ի ձեռաց գազանաց» նախադասութիւնը չունեն:

³⁰⁰ Գ՝ «վերջին» բառը բացակայում է:

³⁰¹ Բ եւ Դ՝ «անդ»-ից յետոյ՝ «եղև մեզ»: Գ՝ «եղև»:

³⁰² Բ, Գ եւ Դ՝ «գտաք» բառը չունեն:

³⁰³ Բ, Գ եւ Դ՝ «զոր ի վ[ե]ր[ա]յ ծառոցն ելե[ա]լ» հատուածը չունեն:

³⁰⁴ Գ՝ «ողորմութեամբ» բառը չունի:

³⁰⁵ Գ եւ Դ՝ «իսկ»:

³⁰⁶ Գ եւ Դ՝ «ի ծովեզրն ի մէջ անտառին»:

³⁰⁷ Գ՝ «մեր»-ից առաջ «զի»:

³⁰⁸ Բ՝ «ինչ»-ը չունի: Դ՝ «ինչ»-ի փոխարէն՝ «ինչքն»:

³⁰⁹ Գ՝ «էին»:

³¹⁰ Գ՝ «մերթ»:

³¹¹ Գ՝ «փշոց» բառը չունի:

³¹² Բ՝ «ժժմունքից» յետոյ՝ «դժուարաւ գտեալ», Գ եւ Դ՝ «դժուարաւ եւ հազիւ գտեալ»:

³¹³ Բ, Գ եւ Դ՝ «եւ այն եւս հազիւ գտանեաք» հատուածը բացակայում է:

³¹⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «եւս» բառը չկայ:

³¹⁵ Գ եւ Դ՝ «սակաւ» բառը չունեն:

³¹⁶ Գ եւ Դ՝ «գտանեաք»-ից յետոյ՝ «զայն եւս հոմ ուտեաք»:

³¹⁷ Բ՝ «եւ»-ից յետոյ՝ «հոմ ուտեաք»:

³¹⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «միսն սակաւ եղեալ ընդդէմ արեւու շորացուցե[ա]լ» հատուածը չունեն:

³¹⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «անցուցաք»:

³²⁰ Բ՝ «զի»-ի փոխարէն՝ «եւ», Գ եւ Դ՝ «որ եւ»:

³²¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «լրացեալ»-ը չունեն:

³²² «Ոչ եմք կերե[ա]լ զհաց»-ի փոխարէն՝ Գ՝ «հաց ոչ գտաք», Դ՝ «հաց ոչ կերաք»:

³²³ Բ եւ Դ՝ «գլուխն», Գ՝ «գլուխ»:

³²⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «թարց»-ի փոխարէն՝ «առանց»:

³²⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «հանդերձ»:

³²⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «լառատահոս»:

³²⁷ Գ՝ «հեղմանէ» բառը չունի, Դ՝ «հեղման»:

ժ[ա]մ[ա]ն[ա]կին յայս փորձութեան պատահեցաւ³²⁸. զի կերպարանքն³²⁹ մեր այլանդա-
կեալ եւ փոխեալ³³⁰ էր ի մարդկ[ա]յին տեսութենէ, եւ դարձեալ լի էր³³¹ իբրեւ³³² զվայրենի
կենդանի. եւ վերջին թշուառութեամբ³³³ հասեալ լի էր³³⁴ մերձ ի դուռն մահու:

Իսկ այսպէս³³⁵ դառն ողորմելի մինչ նստեալ լի էր³³⁶, յաւուր միում ասացի մեր³³⁷
տ[է]ր Յովսէփն, թե տես եղբայր թե ու՞ր եմք հասեալ լի վ[ա]ս[ն] մեղաց մերոց³³⁸, մեք
մինչ էաք ի մէջ Ս[ր]բ[ն] Ս[ր]բ[ն] Ս[ր]բ[ն] յայն օրհնեալ ջլպուրն³³⁹ տրտնջելով ուտեալ, եւ
բամբասեալ թե՛ ջլպուրի մէջն ծովս է մտած եւ կ[ա]մ միսն սակաւ նիհար է³⁴⁰. անա՛ իրաւի
արժանահաս³⁴¹ մեզ նոյն պատիժն է գորս կրեմք արդար իրաւամբն Ա[ստուծոյ]. եւ³⁴² զայս
ասելով լացաւ աղիողորմ դառն³⁴³ արտաստեմ³⁴⁴:

Եւ արդ ի լրանալ իւ. աւուր ուր էաք ի մէջ ճանկեալ լին³⁴⁵, էր թիւն Հայոց ՌՄԺԱ.
(1762) եւ օգոստոսի ժՁ. վերափոխման ամէնօրհնեալ լի ս[ուր]բ Ա[ստուած]ածնի
շ[ա]ր[ա]թ[ա]յ[ա]լ³⁴⁶ ուրբաթ օրն³⁴⁷, Պաղրգանջ կոչեցեալ զիւղափաղաքէն³⁴⁸ ինկ-
լիզի³⁴⁹ պալիօզն³⁵⁰ 351 եկն ԲՃ³⁵². զօրականօք եւ այլ մարդկ[ա]մբ. զի գետովն³⁵³ եկն ի

³²⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «զի ի յերկիրս այս ամառնային եղանակին Դ. ամիս տիւ եւ գիշեր սաստիկ անձրեւ
լինի յամ[ենայն] ամի. եւ մեք եւս ի նոյն անձրեւային ժ[ա]մ[ա]ն[ա]կին յայս փորձութեան
պատահեցաք» նախադասութիւնը չունեն:

³²⁹ Դ՝ «կերպարանքն»-ից յետոյ՝ «տեսութեան մերոյ»:

³³⁰ Բ՝ «եւ փոխեալ» բառը չունի: Գ՝ «այլանդակեալ եւ փոխեալ»-ի փոխարէն՝ «այլակերպ»:

³³¹ Բ՝ «էաք»-ի փոխարէն՝ «եմք»:

³³² Գ՝ «որպէս»:

³³³ Գ՝ «թշուառութեանն»:

³³⁴ Բ՝ «հասեալ էաք»-ի փոխարէն՝ «մերձ էմք»: Գ եւ Դ՝ «մերձ էաք»:

³³⁵ Բ՝ «Իսկ այսպէս»-ի փոխարէն՝ «Իսկ յաւուր միում մինչ...»:

³³⁶ Բ՝ «էաք»-ից յետոյ՝ «եւ ես»:

³³⁷ Բ՝ «մեր»-ը չունի:

³³⁸ Բ՝ «թե ու՞ր եմք հասեալ լի վ[ա]ս[ն] մեղաց մերոց» հատուածը բացակայում է:

³³⁹ Սոխով եւ ձուով եփուած ջրալի ճաշատեսակ:

³⁴⁰ Բ՝ «սակաւ նիհար է»-ի փոխարէն՝ «սակաւ է եւ նիհար»:

³⁴¹ Բ՝ «արժանապէս»:

³⁴² Բ՝ «եւ»-ը չունի:

³⁴³ Բ՝ «դառն» բառը չունի:

³⁴⁴ Գ եւ Դ՝ ամբողջ պարբերութիւնը՝ «Իսկ այսպէս»-ից մինչեւ «արտաստեմ», բացակայում է:

³⁴⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «որ էաք ի մէջ ճանկեալ լին»-ը բացակայում է:

³⁴⁶ Գ՝ «շաբաթապահոց»:

³⁴⁷ Գ եւ Դ՝ «օրն»-ից յետոյ՝ «լանկարծ»:

³⁴⁸ Բ՝ «Գիւղաքաղաքէն»-ի փոխարէն՝ «Գիւղաքաղաք կայր՝ երկու աւուր հեռի էր ի ծովէն. յայս
յիշեալ գիւղաքաղաքն Ինկլիզ պալիօզ կայր նստեալ 200 զօրականօք եւ այլ մարդկամբ»:

³⁴⁹ Գ՝ «Ինկլիզի» փոխարէն՝ «Ընկլիզի»: Ընկլիզի-ից առաջ՝ «մեծ»:

³⁵⁰ Գ՝ «պալիօզն» բառը բացակայում է: Դ՝ «Ինկլիզի պալիօզ»-ի փոխարէն՝ «Ինկլիզի մեծն»:

³⁵¹ Յովհաննէս Տրապիզոնցոյ՝ Ղազար եպիսկոպոսին գրած նամակում «պալիօզի» փոխարէն
«հազարապետ» բառն է (տե՛ս «Բազմամէյա», 1884, ապրիլ. մայիս. յունիս, էջ 116): 1767 թուականի
փետրուարին Սիմէոն Երեւանցին նոր կարգուած Հնդկաց, Բաղդատի եւ Բասրայի նուիրակ Յով-
սէփ վարդապետի միջոցով «Շնորհակալութեան թուղթ» է առաքում «առ Սինեօր Միստր Փոստեր
ինկլիզն, որ զբաղում բարութիւնս եւ զմարդասիրութիւնս ցուցեալ էր Յովհաննէս վարդապետին,
մինչ նա գերծեալ յալեկօծութենէ ծովուն ի մէջ մայրեաց զբառասուն աւուրս անցուցեալ էր անսու-
աղ...» (տե՛ս Դիւան հայոց պատմութեան, գիրք Գ., էջ 648): Մեզ չհաջողվեց այլ տեղեկութիւններ
գտնել անգլիացի հազարապետի մասին:

³⁵² Գ եւ Դ՝ «ԲՃ.»-ից յետոյ՝ «կամ ԳՃ.»:

³⁵³ Բ՝ «Գետի ջրովն»: Գ՝ «ի գետի ջրովն»:

ծովեզրն ի³⁵⁴. դայեղով. նաեւ ամ[ենայն] պատրաստութեամբ³⁵⁵ թօփով եւ թուֆանկով³⁵⁶ սակս³⁵⁷ մեր խորտակած նաւէն դուրս եկած զատփն եւ կ[ա]մ բամբակէ բեռինքն ժողովել-
լոյ^{358 359}. յայնժ[ա]մ յանկարծ³⁶⁰ եկն եգիտ³⁶¹ զմեզ³⁶². եւ տեսե[ա]լ³⁶³ գրացաւ³⁶⁴ եւ խնամելով
տարաւ³⁶⁵ զմեզ ի նաւակն իւր եւ բազմեցոյց ը[նդ] ինքեան³⁶⁶. եւ ապա³⁶⁷ կերակրե[ա]լ³⁶⁸
զմեզ հացիւ եւ այլ ուտելեօք. նաեւ³⁶⁹ հանդերձ եւս³⁷⁰ ետ մեզ. Զ³⁷¹. օր պահե[ա]լ³⁷² զմեզ ը[նդ]
իւր³⁷², եւ ապա՝ առաքե[ա]լ³⁷³ զմեզ խնամով³⁷³ ի Պաղրգանջ կոչեցե[ա]լ զիւս[ա]լ զ[ա]մ³⁷⁴ ի
բնակարանն³⁷⁵ իւր ուստի³⁷⁶ ինքն եկե[ա]լ էր. որ էր Բ. ատուր ճ[ա]ն[ա]լ[ա]յ[ա]լ ի ծովեզրոյն
մինչեւ ի Պաղրգանջ³⁷⁷. եւ անդ եւս խնամօք զմեզ Ը. օր պահեցին այն օրհնեալ ինկիլզի
բնակարանն³⁷⁸. եւ մեր ազգէն ո՛չ³⁷⁹ գոյր³⁸⁰ անդ:

Բայց³⁸¹ յառաջ[ագ]ոյն մինչ եգիտ մեզ³⁸² ի ծովեզրն³⁸³ նոյն օրն՝ այս օրհնեալ ինկիլզն

³⁵⁴ Գ՝ «Ի.»-ի փոխ.՝ «մեծ եւ փոքր»:

³⁵⁵ Բ՝ «ամենայն պատրաստութեամբ»-ը չունի:

³⁵⁶ Գ՝ «թօփիւ եւ թվանկով»: Դ՝ «թօփով եւ թուֆենկով»:

³⁵⁷ Բ՝ «սակս» չունի:

³⁵⁸ Գ եւ Դ՝ «սակս մեր խորտակած նաւէն դուրս եկած զատփն եւ կ[ա]մ բամբակէ բեռինքն ժո-
ղովելով» նախադասութեան փոխ.՝ «պատճառ զալոյն վասն մեր խորտակեցեալ (Դ՝ «խորտակած»)
նաւոյն (Գ՝ «նաւին»)՝ առ դուրս եկեալ (Գ՝ եկած») զատից եւ բեռանց (Գ՝ «զատփն եւ բեռինքն»)
գտանել եւ տիրապետել (Գ՝ «տիրել»):

³⁵⁹ Յովհաննէս Տրապիզոնցոյ Դազար եպիսկոպոսին գրած նամակում անգլիացի հազարապետի
գալու ուրիշ պատճառ է բերուում՝ «սակս ըմբռնելով աւազակաց» (տես «Բազմավէպ», 1884, ապրիլ.
մայիս-յունիս, էջ 116):

³⁶⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «լանկարծ» բառը չունեն:

³⁶¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «եկն եգիտ»-ի փոխարէն՝ «տեսեալ»:

³⁶² Գ եւ Դ՝ «զմեզ»-ից յետոյ՝ «պալեօզն»:

³⁶³ Բ, Գ եւ Դ՝ «տեսեալ»-ը չունեն:

³⁶⁴ Գ՝ «գթացաւ»-ից յետոյ՝ «ի մեզ»:

³⁶⁵ Գ՝ «տարեալ»:

³⁶⁶ Գ եւ Դ՝ «ընդ ինքեան»-ը չունեն:

³⁶⁷ Բ եւ Դ՝ «ապա» բառը չունեն:

³⁶⁸ Դ՝ «կերակրեց»:

³⁶⁹ Գ՝ «նաեւ»-ի փոխարէն՝ «նա եւս»:

³⁷⁰ Գ՝ «եւս»-ի փոխարէն՝ «մեր»:

³⁷¹ Գ եւ Դ՝ «Զ.»-ից առաջ՝ «եւ»:

³⁷² Գ եւ Դ՝ «ընդ իւր»-ից յետոյ՝ «ի ծովեզրն»:

³⁷³ Գ եւ Դ՝ «խնամելով»:

³⁷⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «գիւղաքաղաքն»-ի փոխարէն՝ «քաղաքն»:

³⁷⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի բնակարանն»-ի փոխարէն՝ «ի յօթեանն»:

³⁷⁶ Գ՝ «ուստի»-ի փոխարէն՝ «որով»:

³⁷⁷ Գ եւ Դ՝ «որ էր Բ. ատուր ճ[ա]ն[ա]լ[ա]յ[ա]լ ի ծովեզրոյն մինչեւ ի Պաղրգանջ» նախադասութիւ-
նը բացակայում է, Բ տարբերակում այլ տեղում է եւ այսպիսի շարադրանք՝ «Պաղրգանջ կոչեցեալ
գիւղաքաղաք կայր՝ երկու ատուր հեռի էր ի ծովէն»:

³⁷⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «այն օրհնեալ ինկիլզի բնակարանն» հատուածը բացակայում է:

³⁷⁹ Գ եւ Դ՝ «ոչ»-ից յետոյ՝ «ոք»:

³⁸⁰ Բ եւ Դ՝ «գոյր»-ի փոխարէն՝ «կայր»:

³⁸¹ Գ՝ «բայց»-ի փոխարէն՝ «այլ»:

³⁸² Բ եւ Գ՝ «զմեզ»:

³⁸³ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի ծովեզրն»-ը չունեն:

ղասիտով³⁸⁴ զգիրս³⁸⁵ առաքեաց ամ[ենայն] քաղաքացիք³⁸⁶ և³⁸⁷ մեր³⁸⁸ Հայոց ազգին իմացումն ետ³⁸⁹ վասն զմեզ գտանելոյն³⁹⁰ և իսկոյն մեծ Պետրոս աղայի փոքր եղբայր³⁹¹ Բարսեղ աղայն որ ի Դ[ա]վ[ա]յ կոչեցեալ քաղաքացիք³⁹² և³⁹³ Գ. ղայեղ առաքեալաց այս Բարսեղ աղայն մեկ հայոց տղայ իւր սպասաւորն եւ այլ մարդիկ³⁹⁴ հաց եւ հանդերձ բերին մեզ. եւ եկեալ³⁹⁵ տարան³⁹⁶ ի Դաւայ քաղաքացիք³⁹⁷ ի մէջ³⁹⁸ մեր քրիստոնէաւորաց³⁹⁹ ազգին⁴⁰⁰ և⁴⁰¹ մէկ ամիս հիւանդ կացաւ. եւ⁴⁰² բժիշկ բերեալ⁴⁰³ ղեղ արարին եւ⁴⁰⁴ առողջացուցին զմեզ. զի դառնագոյն ցաւոք տկար⁴⁰⁵ էաք⁴⁰⁶:

Իսկ յորժամ լուան ը[նդ] [ամ]ենայն տեղիս ազատիւն մեր⁴⁰⁷. թէ մեր ազգին եւ թէ այլ ազգին կարի⁴⁰⁸ զարմ[ա]ցալն. զի հաւաստեալ գիտէին որ Բ. ամիս անցեալ ի մեր նախ խորտակիլն⁴⁰⁹. Թաւրց կարծեաց մեռեալ[ա] համարէին, ո[ր]պ[է]ս եւ քաղաքացիք⁴¹⁰ մեռան ի սովոս եւ ի գազանաց⁴¹¹: Քանզի⁴¹² յառաջին օրն որ նաւն խորտակեցաւ փոքր նաւակաւ

³⁸⁴ Գ եւ Դ՝ «զասիտով»-ի փոխարէն՝ «փայեկաւ»:

³⁸⁵ Բ՝ «զիր», Գ՝ «զիրս»

³⁸⁶ Բ եւ Դ՝ «ամենայն քաղաքացիք»-ի փոխարէն՝ «ի Կալկաթայ եւ ի Դաքայ քաղաքսն», Գ՝ ի քաղաքն Կալկաթայ եւ Դաքայն»:

³⁸⁷ Բ՝ «եւ»-ը չունի:

³⁸⁸ Գ եւ Դ՝ «մեր»-ից առաջ՝ «իւր ազգին եւ»:

³⁸⁹ Բ՝ «ետ»-ի փոխարէն՝ «էր տուեալ»:

³⁹⁰ Գ եւ Դ՝ «այստեղից սկսած մինչեւ ի Պաղրգանջ քաղաքէն»-ը նախադասութիւնը բացակայում է, դրան փոխարինում է այս մէկը՝ «Եւ իբրեւ լուան ազգն մեր, ի Դաքայ քաղաքէն մէկ հայ տղայ յուղարկեցին ղայեղով»:

³⁹¹ Բ՝ «եղբայրն» օրհնեալ»:

³⁹² Բ՝ «որ ի Դ[ա]վ[ա]յ կոչեցեալ քաղաքացիքն էր բնակեալ յայնժամ, որ Դ. աւուր ճ[ա]ն[ա]լ[ա]յ[ա]ր[ճ]ալ ճեղքեալ ի Դաւայէն» հատուածը բացակայում է:

³⁹³ Գ եւ Դ՝ «Գ. ղայեղ առաքեալաց այս Բարսեղ աղայն մէկ հայոց տղայ իւր սպասաւորն եւ այլ մարդիկ. հաց եւ հանդերձ բերին մեզ» նախադասութիւնը բացակայում է, իսկ Բ տարբերակում ունի՝ «հետեւեալ տեսքը՝ «երեք ղայեղ առաքեաց բազում մարդկամբք. հաց եւ հանդերձ եւս էր առաքեալ իւր սպասաւոր մէկ տղայով»:

³⁹⁴ Բ՝ «եկեալ»-ից յետոյ՝ «զմեզ», «եկեալ»-ի փոխարէն՝ Գ՝ «զմեզ ամենեքեանս առեալ տարան», Դ՝ «զմեզ ամենեքեանս տարան»:

³⁹⁵ Բ՝ «տարան»-ից յետոյ՝ 4 օրն»:

³⁹⁶ Բ եւ Դ՝ «մէջ»-ի փոխարէն՝ «մէջ»:

³⁹⁷ Գ՝ «քրիստոնէայ» բառը չունի:

³⁹⁸ Գ եւ Դ՝ «ազգին»-ից յետոյ՝ «մեր»:

³⁹⁹ Բ՝ «եւ»-ը չունի:

⁴⁰⁰ Բ՝ «հիւանդ կացաք. եւ» առկայ չէ:

⁴⁰¹ Բ՝ «բերեալ» բառը չունի:

⁴⁰² Բ՝ «եւ» բառը չունի:

⁴⁰³ Բ՝ «տկար»-ի փոխարէն՝ «հիւանդ»:

⁴⁰⁴ Գ եւ Դ՝ «Եւ մէկ ամիս հիւանդ կացաք. եւ բժիշկ բերեալ ղեղ արարին եւ առողջացուցին զմեզ. զի դառնագոյն ցաւօք տկար էաք» նախադասութիւնը չունեն:

⁴⁰⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «մեր»-ից յետոյ՝ «ամենեքեանս»:

⁴⁰⁶ Գ՝ «կարի»-ից յետոյ՝ «յուժ»:

⁴⁰⁷ Գ՝ «մեր նախ խորտակիլն»-ի փոխարէն՝ «խորտակումն նախն մերոյ»:

⁴⁰⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «Թաւրց կարծեաց մեռեալ[ա] համարէին, ո[ր]պ[է]ս եւ քաղաքացիք⁴⁰⁹ մեռան ի սովոս եւ ի գազանաց» նախադասութիւնը չունեն:

⁴⁰⁹ Բ՝ «քանզի»-ի փոխարէն՝ «եւ», Գ եւ Դ՝ «զի»:

գնացողին⁴¹⁰ Ժ.⁴¹¹ նաւաւարհն. եւ մէկ իրիցու տղայ եւս ըլնդ) նոսա գերծեալ էր⁴¹², բայց⁴¹³ վասն մերոյ ազատութեան) ամենեւին ո՛չ⁴¹⁴ հոգս էր արարեալ իւրն⁴¹⁵, այլ շուտափոյթ մեր խեղդամահ լինելոյ բօքն⁴¹⁶ հրատարակեալ էր⁴¹⁷ ըլնդ) ամենայն) տեղիս բերանով եւ գրով⁴¹⁸. վ[ա]ս[ն] այն ո՛չ կարծէին զմեզ կենդանի եւ ողջ⁴¹⁹, զի Բ. ամիս անցեալ էր⁴²⁰: Այլ յորժ[ա]մ⁴²¹ լուսն ազատիլն մեր, եւ մ[ա]ն[ա]ւանդ⁴²² աննառահրաշ սփանչելեօքն Ա[ստուծոյ]՝ Սրբալոյս մեռօնի գտանիլն. իրաւի մեծ ցնծութիւն) եւ ուրախութիւն) եղև ազգիս մերոյ որք բնակեալ լի կան⁴²³ յերկիրս Հնդկաց: Նաեւ ճշմարտապ[է]ս է⁴²⁴ պարծանք եւ առ ի պայծառազարդութիւն⁴²⁵ ս[ր]բ[ոյ] հաւ[ա]տոյս մերոյ⁴²⁷ Հայաստանեալ) յցս Ս[ուրբ]⁴²⁸ եկեղեցոյ⁴²⁹: Իրաւի⁴³⁰, մեծ արար տ[է]ր զողորմութիւն) իւր⁴³¹ առ ազգս մեր Հայոց⁴³², զի ի յայսմ⁴³³ դառն եւ երեկոյացեալ⁴³⁴ ժ[ա]մ[ա]ն[ա]ւիկիս, ամենաբաղոր բարեգութն Ա[ստուծոյ]ծ⁴³⁵ նո՛ր⁴³⁶ փրկարար սփանչելի⁴³⁷ երեւցոյց⁴³⁸ յայտնապ[է]ս⁴³⁹ ի

⁴¹⁰ Բ՝ «գնացող»: Գ՝ «փոքր նաւակաւ գնացողքն»-ի փոխարէն՝ «գերծեալ փոքր նաւակաւ, գնացեալ ի ցամաքն...»:

⁴¹¹ Գ՝ «Ժ.»-ի փոխարէն՝ «Ժ.»:

⁴¹² Բ՝ «էր»-ը չունի:

⁴¹³ Բ եւ Գ՝ «բայց»-ի փոխարէն՝ «եւ»:

⁴¹⁴ Գ՝ «ոչ»-ից յետոյ առանձին «ինչ», Դ՝ «ոչինչ»:

⁴¹⁵ Բ՝ «իւրն» բառը չկայ: Գ՝ «իւր»-ի փոխարէն՝ «այն երէցու տղայն»:

⁴¹⁶ Գ՝ «շուտափոյթ մեր խեղդամահ լինելոյ բօքն»-ի փոխարէն՝ շուտափոյթ զմեր լինելոյ խեղդամահութիւնն»:

⁴¹⁷ Բ եւ Դ՝ «նաեւ խօծալ Մինասեանց լուսահոգի Գրիգոր աղայի երկու կոյս դատերքն որք ընդ մեզ ազատեցան շնորհօքն Քրիստոսի, նոցա (Դ՝ «նոցա»-ի փոխարէն՝ «այս դատերաց») եղբօրն եւ այլ ազգակցացն եւս բօքն տուեալ էր» (Դ՝ «տուեալ էր»-ից յետոյ՝ «այն երիցու որդին»): Գ՝ «նաեւ խօծ Մինասեանց լուսահոգի Գրիգոր Աղայի Բ. կոյս դատերքն՝ որք ընդ մեզ էին, խնամօք Տեառն ազատուեցան, այս դատերաց էլիպօրքն եւ ազգ կանանցն եւս բօքն տուեալ էր այն երէցու տղէն»:

⁴¹⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «ըլնդ) ամենայն) տեղիս բերանով եւ գրով» հատուածը չունեն:

⁴¹⁹ «Կենդանի եւ ողջ»-ի փոխարէն՝ Գ՝ «գոլ կենդանի», Դ՝ «կենդանի եւ ողջ գոլ»:

⁴²⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «զի Բ. ամիս անցեալ էր» նախադասութիւնը չունեն:

⁴²¹ Գ՝ «այլ յորժամ»-ի փոխարէն՝ «այժմ»:

⁴²² Դ՝ «նա մանաւանդ»:

⁴²³ Բ՝ «կան»-ի փոխարէն՝ «են»: Գ եւ Դ՝ «կան»-ից յետոյ՝ «այժմ»:

⁴²⁴ Գ եւ Դ՝ «ճշմարտապ[է]ս է»-ի փոխարէն՝ «մեծ»:

⁴²⁵ Գ եւ Դ՝ «առ ի պայծառազարդութիւն)»-ի փոխարէն՝ «պայծառութիւն»:

⁴²⁶ Դ՝ «մերոյ Հայաստանեալ) յցս Ս[ուրբ] եկեղեցոյ»-ի փոխարէն՝ «Հայ. Սուրբ Եկեղեցոյ»:

⁴²⁷ Գ՝ «մերոյ» բառը չունի:

⁴²⁸ Գ՝ «Սուրբ» բառը չունի:

⁴²⁹ Բ՝ «Նաեւ ճշմարտապ[է]ս է պարծանք եւ առ ի պայծառազարդութիւն) ս[ր]բ[ոյ] հաւ[ա]տոյս մերոյ Հայաստանեալ) յցս Ս[ուրբ] եկեղեցոյ» նախադասութիւնը չունի:

⁴³⁰ Գ՝ «իրաւի»-ի փոխարէն՝ «արդարեւ»:

⁴³¹ Գ՝ «ողորմութիւն) իւր»-ի փոխարէն՝ «ողորմութիւն»:

⁴³² Դ՝ «Հայոց» բառը չունի:

⁴³³ Գ՝ «այսմ»-ի փոխարէն՝ «այսմ»:

⁴³⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «երեկոյացեալ» բառը չունեն:

⁴³⁵ Բ եւ Դ՝ «ամենաբաղոր բարեգութն Ա[ստուծոյ]ծ»-ի փոխարէն՝ «Աստուծոյ ամենաբաղոր գթութեամբն»: Գ՝ «գթութիւնքն»:

⁴³⁶ Գ՝ «նոր»-ից առաջ՝ «եւ»:

⁴³⁷ Գ՝ «սքանչելիքն»:

⁴³⁸ Բ եւ Դ՝ «երեւցաւ»: Գ՝ «երեւցան»:

⁴³⁹ Գ՝ «յայտնապէս»-ի փոխարէն՝ «յայտնեալ»:

մէջ⁴⁴⁰ լուս[ա]ւորչադաւան⁴⁴¹ հայկացեղ⁴⁴² ազգիս մերոյ՝ յաղագս Սրբալոյս մեռօնի գտանել[ու]յն⁴⁴³:

Բայց ի մէջ սրտիս եղե[ա]լն⁴⁴⁴ եւս յայտ առնեմ յաղագս անպատմելի ցնծութեան եւ ուրախութեան⁴⁴⁵ հոգոյս. զի Ա[ստուա]ծագործ Ս[ուր]բ մեռօն⁴⁴⁶ այս զոր ը[նդ] անարժանիս յանձնե[ա]լ⁴⁴⁷ առաքեցիր յերկիրս այս Հնդկաց^{448 449}, մեծի սրբ[ա]զ[ա]նի տ[է]րութեան⁴⁵⁰ նախկին եւ անդրանիկ շնորհաբաշխութեան⁴⁵¹ Սրբալոյս մեռօն օրհնէմքի⁴⁵² պտուղն էր. որ ի ժամ օրհնելոյ⁴⁵³ եւ կարգ կատարելոյ⁴⁵⁴ սրբազնագործ իւղոյն⁴⁵⁵, անարժանս եւս ի նմին ժամու⁴⁵⁶ ներկայացե[ա]լ ակամասես էաք ի Սուրբ Աթոռն⁴⁵⁷ ցանկալի ի մէջ մեծահանդէս⁴⁵⁸ բազմութեան[ց]ն: Վ[ա]ս[ն] որոյ ըրիւր գոհութիւն եւ փառք Ա[ստուծո]յ բարերարին, որ այսպիսի հրաշապ[ա]տում սմանչելեօք Ս[ուր]բ մեռօնին ազատեցաք ի ծովու եւ ի ժանե[ա]լ⁴⁵⁹ գ[ա]լ[ա]ն[ա]լ[ց]:

Զի⁴⁶⁰ Սրբալոյս մեռօնն որ գտաք ի ծովեզրն⁴⁶¹, ը[նդ] մեզ եղեալ թորբերն⁴⁶² եւ ֆռանկն եւս տեսին եւ վկայեն⁴⁶³: Բայց մեզ ո՛չ է փոյթ վասն նոցին վկայութեան:

Իսկ⁴⁶⁴ մեք մինչ ի ծովն գերծաք, ժե. անձինք էաք, եւ ի սոցանէ ե. անձինք ի Հայոց ազգէն⁴⁶⁵ էաք. ո[ր]պ[էս] ի վերոյ անուան⁴⁶⁶ գրե[ա]լ եմ. եւ ե. Հայոց ազգս⁴⁶⁷ եւս ապրեցաք

⁴⁴⁰ Գ՝ «ի մէջ»-ից յետոյ «Հայոց»:

⁴⁴¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «լուսաւորչադաւան» բառը չունեն:

⁴⁴² Բ՝ «հայկացեղ»-ի փոխարէն՝ «հայկազեան», Գ եւ Դ՝ ոչ մէկը չունի:

⁴⁴³ Բ, Գ եւ Դ՝ «յաղագս Սրբալոյս մեռօնի գտանել[ու]յն»-ը չունեն:

⁴⁴⁴ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի մէջ սրտիս եղե[ա]լն»-ի փոխարէն՝ «զայս»:

⁴⁴⁵ Բ, Գ եւ Դ՝ «ուրախութեան»-ից յետոյ «սրտիս եւ»:

⁴⁴⁶ Բ՝ «մեռօնս» Գ՝ «մեռոնն», Դ՝ «Մեռոնս»

⁴⁴⁷ Բ եւ Դ՝ «յանձնեալի» փոխարէն՝ «նուիրեալ»:

⁴⁴⁸ Գ՝ «զոր ը[նդ] անարժանիս յանձնե[ա]լ առաքեցիր յերկիրս այս Հնդկաց» նախադասութիւնը բացակայում է:

⁴⁴⁹ Բ եւ Դ՝ «Հնդկաց» բառը չունեն:

⁴⁵⁰ Գ՝ «տէրութենէ»:

⁴⁵¹ Գ՝ «շնորհաբաշխութեանն»:

⁴⁵² Գ՝ «Սրբալոյս մեռօն օրհնէմքի»-ի փոխարէն՝ «օրհնեալ»:

⁴⁵³ Գ՝ «օրհնելոյ»-ի փոխարէն՝ «օրհնութեան»:

⁴⁵⁴ Դ՝ «օրհնելոյ եւ կարգ կատարելոյ»-ի փոխարէն՝ «օրհնութեան կարգն կատարելոյ»:

⁴⁵⁵ Գ՝ «օրհնելոյ եւ կարգ կատարելոյ սրբազնագործ իւղոյն»-ի փոխարէն՝ «օրհնութեան կարգը կատարելոյ»:

⁴⁵⁶ Բ՝ «ի նմին ժամու»-ի փոխարէն՝ «նոյն ժամն», Գ՝ «ի նոյն ժամու», Դ՝ «ի նոյն ժամուն»:

⁴⁵⁷ Բ եւ Գ՝ «Աթոռդ»:

⁴⁵⁸ Գ՝ «մեծի հանդիսի»:

⁴⁵⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի ժանեաց»-ը չունեն:

⁴⁶⁰ Բ՝ «զի»-ին չունի, Գ եւ Դ՝ «զի»-ի փոխարէն՝ «գարձեալ»:

⁴⁶¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «ի ծովեզրն» բառը չունեն:

⁴⁶² Դ՝ «թուրքերն»-ի փոխարէն՝ «ալլ ազգիքն»:

⁴⁶³ Բ, Գ եւ Դ՝ «վկայեն»-ից յետոյ՝ «մինչեւ ցայսօր»:

⁴⁶⁴ Բ՝ «իսկ»-ը չունի:

⁴⁶⁵ Բ՝ «եւ ի սոցանէ ե. անձինք ի Հայոց ազգէն»-ի փոխարէն՝ «Ճ Հայոց ազգ»:

⁴⁶⁶ Բ՝ «անուանք»-ի փոխարէն՝ «յանուանէ»:

⁴⁶⁷ Բ՝ «Ե. Հայոց ազգս»-ի փոխարէն՝ «հնգեքեանքս»:

անվնաս. թէ՛ ի ծովու եւ թէ՛ ի ձեռաց գազանաց. բայց մնացել[ա]լ ժ. անձանց⁴⁶⁸ Գ. թուր⁴⁶⁹ գ[ա]զ[ա]լնն տարաւ, եւ Բ. ֆռանկ եւս գ[ա]զ[ա]լնն տարաւ⁴⁷⁰. եւ մի⁴⁷¹ ֆռանկ եւս⁴⁷² մեռաւ ի քանկե[ա]լն⁴⁷³, եւ վերջ[ա]լ[է]ս ի ժե. մ[ա]րդկ[ա]լնց Թ. անձինք ազատեց[ա]լք թէ մեք եւ թէ մն[ա]լցե[ա]լ Ղ. անձինք այլազգքն, որք Գ. թուրք էին եւ մին ֆռանկ⁴⁷⁴:

Որ եւ վերջապ[է]ս՝ զա՛յս ամ[ենայն] բանքս⁴⁷⁵ եւ պատմութիւն[ս] առաջի ամենամեծին Ա[ստուծոյ] ճշմարտութեամբ գրե[ա]լ⁴⁷⁶ զամենայն անցսն մեր⁴⁷⁷ ծանուցի ս[ր]բ[ա]զ[ա]լն⁴⁷⁸ տ[եառ]նդ իմոյ. եւ բ[ա]զում բանքս⁴⁷⁹ զանց արարե[ա]լ թողի⁴⁸⁰ յաղագս երկարութեան⁴⁸¹, զի մի՛ ձանձրութիւն երեւիցի⁴⁸² գերազանց⁴⁸³ տ[եառ]նդ իմոյ⁴⁸⁴. եւ կ[ա]մ⁴⁸⁵ այլոց ընթերցողաց եւ կ[ա]մ⁴⁸⁶ ունկնդրողաց. զի⁴⁸⁷ ի տեղս⁴⁸⁸ ոմանք բարեպաշտոն⁴⁸⁹ իշխանս⁴⁹⁰ բ[ա]զում⁴⁹¹ թախանձանօք⁴⁹² խնդրեցին ի մէնջ զի զամ[ենայն] անցսն մեր գրել եւ տալ իւրեանց. իբր նոր պատմութիւն[ս] եւ լուր⁴⁹³, իսկ⁴⁹⁴ մեք ո՛չ առեալ⁴⁹⁵ յանձն⁴⁹⁶,

⁴⁶⁸ Բ՝ «Ժ. անձանց»-ից յետոյ՝ «Բայց ի մնացեալ ընկերացն մերոց ի մէջ ճանկալին», Գ՝ «բայց մնացեալ ընկերաց (Դ՝ «լընկերացն մերոց») ի մէջ անտառին»:

⁴⁶⁹ Դ՝ «թուրք»-ի փոխարէն՝ «այլազգիք»:

⁴⁷⁰ Բ եւ Գ՝ «Գ. թուրք գ[ա]զ[ա]լնն տարաւ, եւ Բ. ֆռանկ (Գ՝ «Ե. ֆռանկ») եւս գ[ա]զ[ա]լնն տարաւ»-ի փոխարէն երեք թուրք եւ երկու ֆռանկ շար գազանն տարաւ»:

⁴⁷¹ Բ՝ «մի»-ի փոխարէն՝ «մին», Գ՝ «մէկ»:

⁴⁷² Բ՝ «եւս»-ը չունի:

⁴⁷³ Բ՝ «ի ճանկեալն»-ը չունի, Գ՝ «անտառն», Դ՝ «ի անտառին»:

⁴⁷⁴ Բ՝ «եւ վերջ[ա]լ[է]ս ի ժե. մ[ա]րդկ[ա]լնց Թ. անձինք ազատեց[ա]լք թէ մեք եւ թէ մն[ա]լցե[ա]լ Ղ. անձինք այլազգքն, որք Գ. թուրք էին եւ մին ֆռանկ» նախադասութեան փոխարէն՝ «իսկ այլ մնացեալքս 15 մարդկանց, ինն (Գ եւ Դ՝ «անձինք») ազատեցաք վերջապէս թէ մեք եւ թէ նոքա (Գ եւ Դ՝ «այլազգիքն»):»:

⁴⁷⁵ Գ՝ «բանս»:

⁴⁷⁶ Գ՝ «գրեցի եւ...»:

⁴⁷⁷ Բ, Գ եւ Դ՝ «զամենայն անցսն մեր»-ը բացակայում է:

⁴⁷⁸ Բ, Գ՝ «սրբազանի»:

⁴⁷⁹ Գ՝ «բանս»:

⁴⁸⁰ Գ՝ «թողի»-ից առաջ՝ «ի բաց»:

⁴⁸¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «երկարութեանն»:

⁴⁸² Գ՝ «երեւեսցէ»:

⁴⁸³ Բ, Գ եւ Դ՝ «գերազանց» բառը չունի:

⁴⁸⁴ Գ եւ Դ՝ «տեառնդ իմոյ»-ի փոխարէն՝ «տէրութեանդ»:

⁴⁸⁵ Գ՝ «կամ»-ը չունի:

⁴⁸⁶ Բ, Գ եւ Դ՝ «կամ» բառը չունի:

⁴⁸⁷ Գ, Դ՝ «վասն զի»:

⁴⁸⁸ Գ՝ «ի տեղս»-ի փոխարէն՝ «տեղոյս», Դ՝ «տեղ»:

⁴⁸⁹ Բ, Գ եւ Դ՝ «բարեպաշտօնք»:

⁴⁹⁰ Բ, Գ եւ Դ՝ «իշխանք» բառը չունեն:

⁴⁹¹ Բ, Գ եւ Դ՝ «բազում»-ից յետոյ՝ «անգամ»:

⁴⁹² Բ, Գ եւ Դ՝ «թախանձանօք» բառը չունեն:

⁴⁹³ Բ՝ «գրել եւ տալ իւրեանց. իբր նոր պատմութիւն[ս] եւ լուր»-ի փոխարէն՝ «գրել որպէս պատմութիւն (Գ, Դ՝ «զպատմութիւն»), եւ տալ իւրեանց իբր նորալուր (Գ, Դ՝ «զնորալուր») բան (Գ՝ «բանս»):»:

⁴⁹⁴ Գ՝ «իսկ»-ի փոխարէն՝ «այլ»:

⁴⁹⁵ Բ՝ «առաք», Գ եւ Դ՝ «առաք»:

⁴⁹⁶ Գ՝ «յանձն առաք»-ից յետոյ՝ «վասն ձանձրութեան», Դ՝ «յաղագս ձանձրութեան»:

այլ այժմ հարկն ստիպել[ա]ց զոր պա՛րտ էր զա[մենայն] որպիսութի[ւ]ն⁴⁹⁷ մեր⁴⁹⁸ գրով ծանուցանել գերափառ Տ[եառ]նդ իմոյ⁴⁹⁹:

Գրեցաւ ձեռամբ իմով, ի յերկիրս Հնդկ[ա]ց ի Բ[ա]նկ[ա]լօ⁵⁰⁰ գաւառին, եւ⁵⁰¹ ի Սէյ-տապ[ա]տ⁵⁰² կոչեցեալ Բ[ա]ղ[ա]մն, ի թու[ա]կ[ա]նիս մերոյ ՌՄԺԲ. (1763) եւ յունվ[ա]ր⁵⁰³ ամսե[ա]ն⁵⁰⁴ ժե՛ն⁵⁰⁵. յօրն ս[ր]բ[ն] Սարգսի պասի չորեքշաբթի^{506 507}:

ՀԻՄՆԱԲԱՌԵՐ

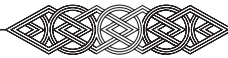
Միւռոն, Հնդկաստան, ճամփորդութիւն, ուղեգրութիւն, նուիրակ:

РЕЗЮМЕ

Вниманию читателя представлено «Письмо» архимандрита Ованеса Трапизонци, адресованное Католикосу Акопу Шамахеци. Письмо представляет собой интересный образец позднесредневековых армянских путевых заметок, выделяющихся среди подобных сочинений прежде всего описательным и достоверным характером.

SUMMARY

The reader is presented a «Letter» by St. Hovhannes of Trebizond addressed to Catholicos Hakob Shamakhetsi. The letter is an interesting example of late medieval Armenian travel notes, which stands out among similar works primarily for its descriptive material.

⁴⁹⁷ Բ եւ Դ՝ «որպիսութիւնս», Դ՝ «զորպիսութիւնն»:

⁴⁹⁸ Բ, Գ եւ Դ՝ «մեր»-ից առաջ՝ «եւ անցան»:

⁴⁹⁹ Դ՝ «իմոյ»-ից յետոյ շարունակուած է՝ «որպէս ահա կարճ ի կարճոյ գրեցի. այսքան բաւ է»:

⁵⁰⁰ Բ եւ Դ՝ «Բանկալայ»:

⁵⁰¹ Բ՝ «եւ»-ը չկայ:

⁵⁰² Գ եւ Դ՝ «Սէիտապատ»:

⁵⁰³ Գ՝ «յունուարի»:

⁵⁰⁴ Բ՝ «ամսեանն», Գ՝ «յամսեանն»:

⁵⁰⁵ Գ՝ «ԺԵ.»-ի փոխարէն՝ «ԺԲ.»:

⁵⁰⁶ Բ՝ «չորեքշաբթին»:

⁵⁰⁷ «Զորեքշաբթի»-ից յետոյ՝ Գ՝ «Սրբոյ էջմիածնի անարժան նուիրակ Յովհաննէս վարդապետէս», Դ՝ «Ս. էջմիածնի անարժան նուիրակ եւ Գերափառ Տէրութեանդ անպիտան ծառայ Յովհաննէս վրդ. Պոնտացի»: